

Fond za humanitarno pravo

Dosije: Logori za Hrvate na teritoriji Srbije

ISBN 978-86-7932-110-7

Dosjei predstavljaju rezultat istraživanja Fonda za humanitarno pravo o potencijalnim počinocima ratnih zločina i drugih zločina prema međunarodnom pravu tokom ratova iz 1990-tih godina vođenih na području bivše Jugoslavije. Njihov cilj je da javnosti predstave dokaze i podatke o masovnim zločinima čiji počinioči do sada nisu izvedeni pred lice pravde. Dosjeima se upućuje zahtev institucijama da procesuiraju sve osobe odgovorne za zločine u svojstvu izvršioca, naredbodavca ili po komandnoj odgovornosti, u cilju uspostavljanja vladavine prava i suočavanja sa nasilnom prošlošću u post-jugoslovenskim državama.

Fond za humanitarno pravo

Dosije: Logori za Hrvate na teritoriji Srbije

Beograd,
jun 2020. godine

Sadržaj

SKRAĆENICE.....	5
REZIME.....	7
I. UVOD.....	9
II. PAD VUKOVARA I ZAROBLJAVANJE.....	9
III. FORMIRANJE LOGORA NA TERITORIJI SRBIJE	11
IV. PROLAZNI CENTRI.....	14
i. Šid	15
ii. Kasarna JNA u Bujanj Potoku.....	15
iii. Kasarna JNA u Paragovu.....	17
V. LOGOR BEGEJCI.....	18
i. Formiranje logora.....	18
ii. Zatočenici	19
iii. Dolazak u logor	20
iv. Uslovi boravka u logoru.....	21
v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša	24
VI. LOGOR STAJIĆEVO.....	25
i. Formiranje logora.....	25
ii. Zatočenici	26
iii. Dolazak u logor	26
iv. Uslovi boravka u logoru.....	27
v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša	28
VII. LOGOR KPD SREMSKA MITROVICA	29
i. Formiranje logora.....	29
ii. Zatočenici	30
iii. Dolazak u logor	32
iv. Uslovi boravka u logoru.....	32
v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša	34
VIII. LOGOR U ALEKSINCU	35

IX. LOGOR KPD NIŠ.....	36
i. Formiranje logora.....	36
ii. Zatočenici	37
iii. Dolazak u logor	37
iv. Uslovi boravka u logoru.....	37
v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša	38
X. VOJNO-ISTRAŽNI ZATVOR U BEOGRADU	38
XI. POSETE MKCK	39
XII. SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE U LOGORIMA	40
XIII. SMRT LOGORAŠA	40
i. Kasarna JNA u Bujanj Potoku	40
ii. Logor Begejci.....	41
iii. Logor Stajićevo	41
iv. KPD Sremska Mitrovica.....	42
v. KPD Niš.....	45
XIV. ISPITIVANJE U LOGORIMA.....	45
XV. ISPITIVAČI U LOGORIMA	46
i. Pripadnici TO i milicije SAO SBZS	49
XVI. ČUVARI U LOGORIMA	51
XVII. RAZMENE	53
XVIII. SUDSKI POSTUPCI VEZANI ZA LOGORE NA TERITORIJI SRBIJE.....	54
i. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju.....	54
ii. Sudeња pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu	54
iii. Postupci pred sudovima u Hrvatskoj	55
iv. Parnični postupci za reparacije	57

Skraćenice

DORH	Državno odvjetništvo Republike Hrvatske
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
FHP	Fond za humanitarno pravo
HDLSKL	Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora
JNA	Jugoslovenska narodna armija
KOS	Kontraobaveštajna služba
KPD	Kazneno-popravni dom
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MO	Ministarstvo odbrane
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
OB	Organ bezbednosti
OG	Operativna grupa
OS SFRJ	Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
RSK	Republika Srpska Krajina
SAO SBZS	Srpska autonomna oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
SSNO	Savezni sekretarijat za narodnu odbranu
TO	Teritorijalna odbrana
TRZ	Tužilaštvo za ratne zločine
UB	Uprava bezbednosti
VO	Vojna oblast
VP	Vojna pošta
ZNG	Zbor narodne garde
ZrL/LRZ	Logor ratnih zarobljenika
ŽDO	Županijsko državno odvjetništvo
1. pgmd	1. proleterska gardijska mehanizovana divizija

Rezime

Nakon tromesečne opsade grada, Jugoslovenska narodna armija (JNA) je zauzela Vukovar 18. novembra 1991. godine uz pomoć srpske Teritorijalne odbrane (TO) i dobrovoljačkih jedinica. Po zauzimanju grada, JNA je zarobila veliki broj pripadnika hrvatskih snaga i civila, među kojima je bilo ranjenika, žena, maloletnika i starijih osoba, sa namerom da izvrši razmenu za zarobljene pripadnike JNA.

JNA je zarobljenike autobusima i kamionima prebacila na teritoriju Vojvodine gde je, već u septembru 1991. godine, bilo formirano nekoliko logora za ratne zarobljenike sa teritorije Hrvatske.

Prema istraživanju Fonda za humanitarno pravo (FHP), najveći logor formiran u Srbiji bio je u Kazneno-popravnog domu (KPD) Sremska Mitrovica. Pored ovog logora postojali su i logori u banatskim selima Begejci i Stajićevo, zatim u kasarni JNA u Aleksincu i Kazneno-popravnog domu u Nišu. U Srbiji su postojali i manji prolazni logori i centri u kojima su zatočenici boravili nekoliko dana, da bi zatim bili prebačeni u neke od većih logora. Iako je takvih mesta bilo više, u ovom dosijeu su izdvojeni objekti u Šidu, nastavni centar Vojne policije u Bujanj Potoku i kasarna JNA u Paragovu.

Svi logori, izuzev Niša koji je bio u zoni odgovornosti 3. Vojne oblasti (VO) JNA, bili su u zoni odgovornosti 1. VO JNA. Obezbeđenje logora su vršili pripadnici Vojne policije JNA. Na mesta komandanata logora postavljani su oficiri JNA, međutim stvarnu kontrolu nad logorima imala je Uprava bezbednosti Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (UB SSNO).

Zarobljeni civili i borci su u logorima provodili od par dana do devet meseci. Kroz logore je prošlo oko 7.000, a u njima je duže zadržano oko 3.500 ljudi.

Zatočenici logora u Srbiji, naročito oni za koje se sumnjalo da su bili pripadnici Zbora narodne garde (ZNG) ili MUP-a Hrvatske, bili su svakodnevno izloženi psihičkom i fizičkom zlostavljanju, nasilju i torturi od strane oficira i rezervista JNA, pripadnika TO sa teritorije Vukovara, kao i pripadnika milicije Srpske autonomne oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srem (SAO SBZS) koji su dolazili u logore. Svi logoraši su bili izloženi ponižavanju i izgladnjivanju. U logorima je evidentirano i seksualno zlostavljanje. Najmanje 14 logoraša je umrlo od posledica zlostavljanja ili usled nepružanja adekvatne medicinske pomoći.

Logoraši su svakodnevno odvođeni na ispitivanja koja su vršili oficiri UB SSNO i organa bezbednosti (OB) JNA, kao i pripadnici TO i milicije SAO SBZS, uz prisustvo čuvara logora iz rezervnog sastava Vojne policije JNA. Ispitivanja su praćena zlostavljanjem.

Logori u Begejcima i Stajićevu zatvoreni su u decembru 1991. godine, kada je deo zatočenika razmenjen, a deo prebačen u logore u Sremskoj Mitrovici, Nišu, Aleksincu i Beogradu. Logor u Nišu zatvoren je u februaru 1992. godine, dok su logoraši u Sremskoj Mitrovici i Vojno-istražnom zatvoru (VIZ) u Beogradu ostali do sredine avgusta 1992. godine kada je organizovana razmena zarobljenika po principu „svi za sve“.

Udruženje „Vukovar 1991.“ i FHP su u maju 2008. godine podneli krivičnu prijavu Tužilaštvu za ratne zločine (TRZ) u kojoj je imenom, prezimenom ili nadimkom navedeno 54 zapovednika i stražara u logorima u Srbiji – KPD Sremska Mitrovica, KPD Niš, VIZ u Beogradu, Begejci i Stajićevo. Dve godine kasnije zamenik tužioca za ratne zločine izjavio je da je u toku pretkrivični postupak, međutim do danas je u Srbiji samo jedna osoba osuđena za zločine počinjene u logorima na teritoriji Srbije.

Tužilaštvo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) je Slobodanu Miloševiću na teret stavilo formiranje logora za Hrvate u Srbiji i zatvaranje civila i ratnih zarobljenika u istim. Ova dela su kvalifikovana kao zločini protiv čovečnosti, kršenja zakona i običaja ratovanja i teške povrede Ženevskih konvencija. Tužilaštvo MKSJ je teretilo i Gorana Hadžića za protivpravno zatvaranje u nehumanim uslovima Hrvata i drugih nesrba u nekoliko zatočeničkih objekata u Srbiji. Ovi postupci nisu okončani jer su i Milošević i Hadžić preminuli pre okončanja postupaka.

Podaci korišćeni u ovom dosijeu potiču iz tri osnovna izvora. Prvi izvor su svedoci – bivši zatočeniци logora u Srbiji, koji su dali izjave istraživačima FHP-a i Hrvatskom društvu logoraša srpskih koncentracijskih logora (HDLSKL) koje je ustupilo izjave FHP-u. Drugi izvor su autentični dokumenti JNA i organa SAO SBZS koji su korišćeni kao dokazi u predmetima *Hadžić, Milošević, Mrkšić i dr, Dokmanović i Šešelj* pred MKSJ. Pored dokumenata JNA i SAO SBZS, dosije se oslanja i na svedočenje bivših logoraša, zatim oficira JNA i UB SSNO, pripadnika TO i MUP SAO SBZS pred MKSJ, Međunarodnim sudom pravde (MSP), Višim sudom u Beogradu, pred pravosudnim organima Republike Hrvatske i pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u postupku bivših logoraša za naknadu štete protiv Republike Srbije. Treći izvor su informacije dobijene po osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja. Upućeno je više od 30 zahteva – većina ih je upućena Ministarstvu odbrane (MO), dok je nekolicina upućena opštinama, komunalnim službama i Komisiji za nestala lica. MO je u velikom broju slučajeva odbijalo da dostavi tražene podatke, pozivajući se na njihovu tajnost ili tvrdeći da takve podatke ne poseduje. Pored navedenih izvora korišćeni su i relevantni medijski prilozi.

I. Uvod

Tokom leta i jeseni 1991. godine, snage 1. VO JNA podeljene na Operativne grupe (OG) Jug i Sever, zajedno sa Teritorijalnom odbranom (TO) i milicijom SAO SBZS, sprovele su niz vojnih akcija i napada sa ciljem zauzimanja gradova i sela u Istočnoj Slavoniji i zatvaranja obruča oko Vukovara.¹ Na širem području Vukovara bilo je raspoređeno oko 15.000 pripadnika JNA, dok je njima bilo suprostavljeno najviše 1.800 pripadnika hrvatskih snaga unutar grada.²

Od kraja leta Vukovar je bio pod opsadom JNA i drugih srpskih snaga³, koje su Vukovaru prekinule snabdevanje vodom i strujom. Od jula do novembra 1991. godine JNA je svakodnevno granatirala Vukovar, zbog čega je većina stanovništva bila prinuđena da boravi u suteranima, skloništima i podrumima.⁴ Tokom perioda opsade ubijen je veliki broj civila i grad je pretrpeo ogromnu materijalnu štetu.⁵

II. Pad Vukovara i zarobljavanje

Nakon tromesečnih borbi vođenih između JNA i hrvatskih snaga, pretežno pripadnika Zbora narodne garde (ZNG) i MUP-a Hrvatske, JNA je, zajedno sa TO i dobrovoljačkim jedinicama koje je kontrolisala, zauzela Vukovar 18. novembra 1991. godine.⁶ Poslednji deo Vukovara – Mitnica, predao se nakon dvočasovnih pregovora u popodnevnom časovima 18. novembra 1991. godine.⁷

Po zauzimanju svakog dela grada, većina civila se predavala JNA, nakon više meseci provedenih u podrumima i skloništima. JNA i pripadnici TO i dobrovoljačkih jedinica su civile izvodili iz podruma, hapsili i odvodili u sabirne centre formirane u gradu, gde su zadržavani i po više dana.⁸ Najveći sabirni centri za vukovarske civile, ali i zarobljene pripadnike oružanih snaga Hrvatske, bili su u magacinima preduzeća „Velepromet“, „Borovo komerc“ i na poljoprivrednom gazdinstvu „Ovčara“.

9

1 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 34-37; Dosije *Uloga JNA u ratovima u Hrvatskoj i BiH*, FHP, str. 27-30, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/06/Dosije_JNA_srp_inter.pdf

2 Svedočenje Marka Wheelera pred MKSJ u predmetu *Dokmanović* od 20. januara 1998. godine, str. 207-208; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 33.

3 Svedočenje Imre Agotića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 21. novembra 2005. godine, str. 2022; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 37.

4 Predstavници MKCK su stanovnike Vukovara zvali „ljudi pečurke“ zbog vremena koje su provodili u podrumima i skloništima, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 57.

5 Svedočenje Binazije Kolesar pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 31. oktobra 2005. godine, str. 917-920; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 56.

6 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 54.

7 *Ibid.*, par. 146-147.

8 *Ibid.*, par. 140, 142; Izjava svedoka Z.Š. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17306.

Pregovori o predaji pripadnika hrvatskih snaga sa Mitnice, poslednjeg dela grada Vukovara koji je JNA zauzela, počeli su istovremeno sa završnim borbama za zauzimanje grada. U pregovorima održanim na području Vučedola kod Mitnice učestvovali su predstavnici JNA, Međunarodnog komiteta crvenog krsta (MKCK) i ZNG. Na Mitnici je 18. novembra 1991. godine izvršena predaja 181 pripadnika hrvatskih snaga.⁹

Pored predaje hrvatskih vojnika koji su se nalazili na Mitnici, na pregovorima je dogovoreno i da će JNA omogućiti odlazak više od 4.000 civila na teritoriju pod kontrolom Hrvatske.¹⁰

Uprkos sporazumu o evakuaciji civilnog stanovništva na područja pod kontrolom hrvatskih snaga, JNA je veći broj civila, zajedno sa hrvatskim vojnicima, prebacila najpre u sabirne centre u gradu – „Velepromet“ ili na gazdinstvo „Ovčara“ – a zatim na teritoriju Srbije (u Sremsku Mitrovicu, Begejce i Stajićevo), u logore i prolazne centre koji su formirani još sredinom septembra 1991. godine.¹¹

Konvoji autobusa i kamiona sa zarobljenim hrvatskim vojnicima i civilima napuštali su Vukovar tokom 18, 19. i 20. novembra 1991. godine¹², u pratnji Vojne policije i sa najmanje jednim naoružanim licem u svakom autobusu.¹³ Konvoji su se kretali u različitim pravcima – preko Šida i Novog Sada, ili preko Bogojeva ka Sremskoj Mitrovici i logorima u Banatu.¹⁴ Konvoj koji je išao preko Trpinje i Vere na bogojevski most zaustavljan je u više navrata na putu do Srbije, a zarobljenici su izvođeni i premlaćivani. Kod bogojevskog mosta je svim zarobljenicima naređeno da izađu iz autobusa, nakon čega ih je grupa rezervista pretukla.¹⁵

Pre dolaska u logore zarobljeni muškarci su razdvajani od žena i dece. Razdvajanje je vršeno u Vukovaru, neposredno pre ukrcavanja u autobuse i kamione, ali i tokom puta ka Srbiji.¹⁶

9 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 145-147; Transkript pregovora - Borsinger, pukovnik Nebojša Pavković i major Stupar, dok. pr. br. 00832, *Mrkšić i dr.*, str. 8; Izjava svedoka Z.K. data FHP-u, januar 2003. godine.

10 Hrvatske vlasti su 18. novembra 1991. godine vratile najmanje jedan konvoj od 16 autobusa s civilima u zonu odgovornosti OG Jug, videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 160; Transkript pregovora - Borsinger, pukovnik Nebojša Pavković i major Stupar, dok. pr. br. 00832, *Mrkšić i dr.*, str. 8.

11 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 158.

12 *Ibid.*, par. 160.

13 Izjava svedoka B.U., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka D.K., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka O.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.B. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

14 Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Izjava svedoka I.Š., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine.

15 Zločin kod mosta Erdut-Bogojevo (opt. *Đorđe Stojaković*) – Izveštaji sa rasprave, 5. i 6. oktobar 2015. godine, str. 1-5, dostupno na: <https://www.documenta.hr/assets/files/Sudjenja%20u%20tijeku/Izvj%C5%A1taj-s-rasprave-5-i-6-listopada-2015.pdf>, pristupljeno 5. marta 2020. godine; Izjava H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine.

16 Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.D., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Zapisnik sa saslušanja J.M. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Zapisnik sa saslušanja M.D. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka E.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Z.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.B. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

Većinu zarobljenih u logorima na teritoriji Srbije činilo je civilno stanovništvo hrvatske nacionalnosti sa područja Borova, Vukovara, Borova naselja i manjih mesta oko Vukovara. Pored muškaraca, u logorima su bile zarobljene i žene, deca, ranjeni, stara i nemoćna lica. U logorima u Srbiji bio je zatvoren i manji broj Hrvata iz Vojvodine ili građana Hrvatske uhapšenih na teritoriji Vojvodine, kao i jedan broj Srba, mahom vojnih dezertera.¹⁷

Zatočeni hrvatski civili i vojnici su u prolaznim centrima i logorima u Srbiji provodili od nekoliko dana do više meseci, tokom kojih su više puta premeštani iz jednog logora u drugi.¹⁸ U svim ovim objektima logoraši su bili izloženi torturi, nečovečnom postupanju, ponižavanju i izgladnjivanju.

Protiv jednog broja zatočenih pripadnika ZNG i MUP-a Hrvatske Vojno tužilaštvo je podiglo optužnice za oružanu pobunu, kao i za zločine nad srpskim stanovništvom u Vukovaru, i suđeno im je pred Vojnim sudom u Beogradu.¹⁹ Međutim, većina logoraša je provela više meseci u zarobljeništvu, a da im nije bio poznat razlog zadržavanja, niti je protiv njih bila podignuta optužnica.²⁰

III. Formiranje logora na teritoriji Srbije

Prema svedočenju tadašnjeg načelnika UB SSNO, generala Aleksandra Vasiljevića, prvi logor na teritoriji Srbije formiran je na osnovu usmenog naređenja saveznog sekretara za narodnu odbranu Veljka Kadjevića, izdatog 14. septembra 1991. godine. Na osnovu tog naređenja, komanda 1. VO JNA je sredinom septembra 1991. godine formirala logor u napuštenom lovačkom domu na periferiji naselja Begejci²¹ u opštini Žitište.²² Iako je Vasiljević tvrdio da pre Kadjevićevog usmenog naređenja JNA nije formirala logore niti sabirne centre, određeni broj zarobljenih civila i boraca iz okoline Vukovara posvedočio je da su već početkom septembra zarobljeni i smešteni u kasarnu JNA u Bujanj Potoku, odakle su u Begejce prebačeni početkom oktobra 1991. godine.²³

11

17 Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. septembra 2003. godine, str. 26806; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8200-8209; Izjava svedoka I.P. data FHP-u, novembar 2018. godine; Izjava svedoka Lj.K. data FHP-u, novembar 2018. godine; Zapisnik o saslušanju svedoka Aleksandra Vasiljevića od strane istražnog sudijske Vojnog suda u Beogradu od 19. januara 1999. godine, arhiva FHP-a, str. 8.

18 Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine.

19 Predmet *Martin Sabljčić i dr.*, arhiva FHP-a; Predmet *Marko Filipović i dr.*, arhiva FHP-a; Optužnica Vojnog tužilaštva u Beogradu protiv *Kračak Franje i dr.* od 12. marta 1992. godine, arhiva FHP-a.

20 Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine.

21 Naselju Begejci je 2001. godine promenjen naziv i sada se zove Torak, videti u: Uredba o promeni naziva naseljenog mesta Begejci u Torak: 24/2001-19 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2001/24/1/reg>, pristupljeno 5. marta 2019. godine.

22 Svedočenje Aleksandra Vasiljevića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 2. septembra 2013. godine, str. 7936-7937.

23 *Ibid*, str. 7938; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 43-45; Izjava Josipa Kosturika, navedeno prema: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 92; Izjava Šandor Šileš, navedeno prema: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 95.

Pored logora, na teritoriji Srbije je u septembru 1991. godine komanda 1. VO formirala i više prolaznih centara za smeštaj zarobljenih pripadnika hrvatskih snaga. Tako je „Direktivom komandanta 1. VO za operaciju u Slavoniji“ od 19. septembra 1991. godine predviđeno sprovođenje zarobljenih pripadnika hrvatskih snaga u „sabrne centre (ZrL) [oznaka za logore ratnih zarobljenika] u s. Stejanovci (Ruma) i Šikara (Sombor)“.²⁴ Direktiva komandanta 1. VO nije predviđala hapšenje i zarobljavanje civila.

Vojni i politički vrh tadašnje savezne države je o ovim objektima govorio kao o sabirnim centrima²⁵, negirajući tako postojanje logora na teritoriji Srbije. Međutim u operativnim izveštajima organa bezbednosti i komandi, kao i u Direktivi²⁶, korišćena je oznaka LRZ (logor ratnih zarobljenika) za neke od njih.²⁷

Svi logori uspostavljeni na teritoriji Srbije, izuzev logora u Nišu, bili su u zoni odgovornosti 1. VO JNA.²⁸ Na čelu 1. VO se do druge polovine septembra 1991. godine nalazio general-pukovnik Aleksandar Spirovski, nakon čega je na to mesto postavljen general-pukovnik Života Panić.²⁹

Komanda 1. VO je 15. septembra 1991. godine formirala i komisiju za „identifikaciju, obezbeđenje i regulisanje statusnih pitanja lica lišenih slobode u sukobima na teritoriji Republike Hrvatske“.³⁰ Ova komisija, sastavljena od oficira 1. VO JNA, imala je zadatak da napravi evidenciju lica lišenih slobode, kao i da utvrdi mesta prikupljanja ovih lica, način njihovog smeštaja, način njihovog materijalnog

24 Oznaka ZrL korišćena je za logore za ratne zarobljenike. Direktiva komandanta 1. VO za operaciju u Slavoniji od 19. septembra 1991. godine, dok. pred. br. 00695, *Mrkšić i dr.*, str. 7.

25 Svedočenje Zorana Lilića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 9. jula 2003. godine, str. 23966-24007; Svedočenje Stjepana Mesića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 2. oktobra 2002. godine, str. 10674-10675; „Srbija: Stajićevo i Begejci u ladicama tužilaštva“, *RSE*, 10. mart 2011. godine, dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija_logori_stajicevo_begejci/2334194.html, pristupljeno 2. april 2020. godine. „Sabirni centar nije isto što i logor za ratne zarobljenike. To je mesto gde se lica zadržavaju dok se ne utvrdi njihov identitet i da li su oni civili ili pripadnici neprijateljskih oružanih formacija.“ – videti u: Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta 2013. i 17. i 19. april 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 165.

26 Direktiva komandanta 1. VO za operaciju u Slavoniji od 19. septembra 1991. godine, dok. pred. br. 00695, *Mrkšić i dr.*, str. 7.

27 U izveštaju OB gmtbr iz novembra 1991. godine se navodi: „Proveravanjem podataka o indikativnom boravku Suman Nebojše u hotelu 'Interkontinental' u Beogradu, ustanovili smo da je navedeni od strane organa Vojne policije 1. VO sproveden u LRZ Begejci.“ Videti u: Prepis operativnog izveštaja OB Gmtbr dostavlja UB SSNO od 10. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P02285.2284, *Hadžić*; U novembru 1991. godine 1. VO obaveštava GŠ OS SFRJ da je „u garnizonu Zrenjanin (s. Stajićevo) formiran 33. LRZ“, videti u: Dnevni operativni izveštaj 1. VO od 22. novembra 1991. godine, dok. pred. br. 00736, *Mrkšić i dr.*

28 1. VO, sa sedištem u Beogradu, prostirala se na istočne delove Hrvatske, Bosnu i Hercegovinu, centralnu i severnu Srbiju, kao i na Vojvodinu. Njoj su bili potčinjeni 4. korpus, 17. korpus, 12. korpus, 1. proleterska mehanizovana divizija, 5. korpus, 24. korpus i 37. korpus JNA. Krajem septembra 1991. godine Gardijska motorizovana brigada pretpočinjena je 1. VO. Videti u: Kombinovan izveštaj za predmet IT-04-75 Goran Hadžić i SAO SBZS/TO RSK SVK (1991.-1993.) Reynaud Theunens, dok. pred. br. P01753.B, *Hadžić*, str. 82 i 167; Svedočenje Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 20. februara 2006. godine, str. 4596.

29 Kombinovan izveštaj za predmet IT-04-75 Goran Hadžić i SAO SBZS/TO RSK SVK (1991.-1993.) Reynaud Theunens, dok. pred. br. P01753.B, *Hadžić*, str. 167. Života Panić je preminuo u Beogradu 2003. godine, videti u: „Gen. Zivota Panic, 70; Former Head of Yugoslav Army“, *Los Angeles Times*, November 22, 2003, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2003-nov-22-me-passings22.2-story.html>, pristupljeno 28. januara 2020. godine.

30 Naredenje komande 1. VO str. pov. br. 5-86 od 15. septembra 1991. godine, dok. pred. br. P02921, *Hadžić*.

i finansijskog zbrinjavanja, kao i razmene.³¹ Na čelu komisije bio je oficir JNA pukovnik Mihajlo Stakić, njegov zamenik je bio potpukovnik Dušan Vinčić, a članovi komisije – potpukovnik Božidar Stanimirović i kapetan I klase Siniša Kutlača.³² Formiranje komisija predviđeno je i u komandama 4, 5, 12. i 17. korpusa JNA, kao i u komandi 1. proleterske gardijske mehanizovane divizije (1. pgmd).³³

Komanda 1. VO je 24. septembra 1991. godine donela „Uputstvo o postupanju prema licima koja se u vezi sa unutrašnjim oružanim sukobima na teritoriji 1. VO nađu u vlasti jedinica JNA“.³⁴ Uputstvom je predviđeno da se „smeštaj lica lišenih slobode vrši u sabirnim centrima čiju lokaciju u okviru svoje zone odgovornosti određuje komandant korpusa i komandant 1. VO“.³⁵ Dalje, prema Uputstvu bilo je predviđeno da „spoljne i unutrašnje obezbeđenje sabirnih centara vrše jedinice Vojne policije“.³⁶

Aleksandar Vasiljević u izjavi datoj Tužilaštvu MKSJ navodi da je komandante sabirnih centara određivala i postavljala komanda 1. VO, kao i da UB nije bila odgovorna za njihovo formiranje i funkcionisanje.³⁷ Međutim, iz iskaza zatočenika ovih logora, jasno je da je za logore faktički bio nadležan potpukovnik Miroslav Živanović, načelnik Odseka za opšte i kancelarijske poslove u UB SSNO.³⁸

UB SSNO je u logore upućivala operativne grupe organa bezbednosti (OB), zadužene za identifikaciju lica po prijemu u zarobljeničke logore, vođenje informativnih razgovora sa zarobljenim licima i izveštavanje UB SSNO o tome.³⁹

Vasiljević je u svojoj izjavi pred Vojnim sudom potvrdio da je postojala i komisija SSNO za evidenciju zarobljenika, na čijem čelu se nalazio pomoćnik zamenika saveznog sekretara za narodnu odbranu general-major Milan Pujić, koji je primao obaveštenja od komandanata logora.⁴⁰

13

31 *Ibid.*

32 *Ibid.*

33 *Ibid.*

34 Uputstvo o postupanju prema licima koja se u vezi sa unutrašnjim oružanim sukobima na teritoriji 1. VO nađu u vlasti jedinica JNA od 24. septembra 1991. godine, dok. pred. br. D00101, *Hadžić*.

35 *Ibid.*, str. 4, tačka 4.

36 *Ibid.*, str. 4, tačka 5.

37 Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta 2013. i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 165-166.

38 Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 2008. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka B.V. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 33.

39 Angažovanje OB u logorima ratnih zarobljenika od 10. oktobra 1991. godine, dok. pred. br. P03196, *Hadžić*.

40 Zapisnik o saslušanju svedoka Aleksandra Vasiljevića od strane istražnog sudije Vojnog suda u Beogradu od 19. januara 1999. godine, arhiva FHP-a, str. 8.

Komanda 1. VO je naredjenjem od 20. novembra 1991. godine uspostavila logor u zrenjaninskom selu Stajićevo, a dan kasnije i u Sremskoj Mitrovici, u okviru Kazneno-popravnog doma (KPD).⁴¹ Istovremeno, zbog nedostatka mesta u ovim logorima, jedan broj zatočenika upućen je u KPD Niš.⁴²

Prema svedočenju načelnika UB SSNO Aleksandra Vasiljevića, jedinica određena za obezbeđenje sabirnih centara, odnosno logora za ratne zarobljenike u Begejcima i Stajićevu, bila je iz Čačka, u okviru koje se „po ratnoj formaciji i u okviru nje nalazio [...] vod Vojne policije“.⁴³

U svom istraživanju, FHP je utvrdio da su stražari i čuvari u logorima bili pripadnici rezervnog sastava Vojne policije JNA, dok su osobe koje su ispitivale zatočenike bili oficiri JNA, kao i pripadnici TO i milicije SAO SBZS.

Sredinom decembra 1991. godine Aleksandar Vasiljević je posetio logore u Stajićevu i Begejcima i utvrdio da su uslovi „u ovim objektima bili nehumani zato što je bilo izuzetno hladno, a u objektima nije bilo adekvatnog grejanja“, nakon čega su ovi logori zatvoreni, a logoraši prebačeni u KPD Sremska Mitrovica i KPD Niš.⁴⁴

IV. Prolazni centri

U Srbiji je od septembra 1991. godine komanda 1. VO formirala više prolaznih centara, u kojima su civili i pripadnici hrvatskih snaga zadržavani od par sati do nekoliko dana, nakon čega bi bili prebačeni u neki od logora, upućeni na područja pod kontrolom hrvatskih snaga ili odvedeni na razmenu.⁴⁵

Prema svedočenju Ivana Grujića, nekadašnjeg predsednika Ureda Vlade Republike Hrvatske za zatočene i nestale, registrovano je više takvih centara na teritoriji Srbije. Prema podacima Ureda, kao mesta zatočenja navode se objekti različite namene u Šidu, centralni zatvor u Beogradu, Novi Sad, zatvor u Valjevu, Padinska Skela, Sombor, Bujan Potok, Odžaci, Subotica, Vršac, Ečka, Ruma, Zaječar.⁴⁶

41 Formiranje i organizacija rada Sabirnog centra u selu Stajićevo SO Zrenjanin: naredjenje od 20. novembra 1991. godine, *Hadžić*, dok. pred. br. P03198; Naredjenje 1. VO za formiranje i organizaciju rada Sabirnog centra pri KPD Sremska Mitrovica od 21. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P03199, *Hadžić*.

42 Izjava svedoka A.K. data HDLSKL, arhiva FHP-a; Izjava svedoka J.V. data HDLSKL, arhiva FHP-a; Izjava svedoka M.G. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

43 Zapisnik o saslušanju svedoka Aleksandra Vasiljevića od strane istražnog sudije Vojnog suda u Beogradu od 19. januara 1999. godine, arhiva FHP-a; Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta 2013. i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 165.

44 U izjavi datoj Tužilaštvu MKSJ, Vasiljević navodi: „Moja je procena bila da su uslovi u ovim objektima bili nehumani zato što je bilo izuzetno hladno, a u objektima nije bilo adekvatnog grejanja. Preneo sam moja zapažanja Štabu Vrhovne komande i zarobljenici su nakon toga prebačeni u kazneno-popravne (KP) domove u Sremskoj Mitrovici i Nišu, gde su uslovi bili bolji.“ Videti u: Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta 2013. i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 165.

45 Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17304-17305.

46 *Ibid.*

Zatočeni Hrvati u izjavama datim FHP-u i u postupcima pred MKSJ svedoče i o odvođenju u Stejanovce, nedaleko od Rume, gde je komanda 1. VO formirala logor ratnih zarobljenika, kao i u kasarnu u Paragovu, nedaleko od Novog Sada.⁴⁷

i. Šid

U septembru 1991. godine zarobljeni meštani Tovarnika prebačeni su u vojni zatvor formiran u sportskom centru u Šidu.⁴⁸ Nakon toga su više puta prebacivani na različite lokacije po Šidu, a neki i u KPD Sremska Mitrovica, da bi početkom oktobra 1991. godine bili vraćeni u Tovarnik i zatvoreni u kući jednog meštana.⁴⁹

U novembru 1991. godine, zarobljene civile iz Vukovara su pripadnici JNA i TO dovodili u sportski centar u Šidu, gde su provodili par sati, najduže jednu noć, nakon čega su ih prebacivali u logore u Stajićevu i Begejcima.⁵⁰

U večernjim satima 18. novembra 1991. godine konvoj sa autobusima u kojima su bili civili i borci iz Vukovara krenuo je za Sremsku Mitrovicu. Konvoj je zaustavljen po ulasku u Srbiju, kod auto-puta za Beograd, a policija je pregledala autobuse. Pripadnici Vojne policije JNA i nekoliko pripadnika TO izdvojili su četiri hrvatska vojnika iz autobusa i tukli ih oko četiri sata. Oko 7 sati ujutru prebacili su ih u voćnjak Branjevina kod Šida, gde je bila vojna kuhinja. Tu su iznova maltretirani, a zatim odvedeni u Ruski dvor u Šidu, odakle su nakon par sati prebačeni u KPD Sremska Mitrovica.⁵¹

ii. Kasarna JNA u Bujanj Potoku

Početkom septembra 1991. godine, JNA je jedan broj zarobljenih hrvatskih meštana, civila i boraca iz Tovarnika, Berka, Šarengrada i drugih sela u okolini Vukovara⁵², prebacila u nastavni centar Vojne policije JNA u Bujanj Potoku, nedaleko od Beograda.⁵³

15

47 Izjava svedoka I.P. data FHP-u, novembar 2018. godine; Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. septembra 2003. godine, str. 26830-26837; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8205-8207; Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3985.

48 Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3543.

49 Izjava Sanje Mijoković, navedeno prema: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 200.

50 Izjava svedoka M.P. data FHP-u, mart 2006. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka G.B. data FHP-u, maj 2006. godine.

51 Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, mart 2003. godine.

52 Izjava Josipa Kosturika, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 92; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 33.

53 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 33.

Tokom boravka u kasarni u Bujanj Potoku, zatočenici su bili izloženi psihičkom i fizičkom zlostavljanju od strane pripadnika rezervnog sastava Vojne policije JNA.⁵⁴

Zatočenici su bili smešteni u tri vojničke spavaonice sa po 20 ili 30 kreveta na sprat.⁵⁵

Rezervisti i pripadnici Vojne policije JNA premlaćivali su zatočenike kundacima, pendrecima i palicama. Pored toga, šutirali su ih vojničkim čizmama. Naročito su bili maltretirani prilikom odlaska u toalet, koji se nalazio u zgradi preko puta spavaonica.⁵⁶ „Kad bi me vodili, znali su me uhvatiti za kosu i staviti mi pištolj pod vrat, a drugi bi me tukao palicom i kundakom. To je bila 'porcija' do WC-a. A u WC-ima bi me nastavili tući svim i svačim. Kada te tuku četvorica njih, onda te mogu baš punom snagom udariti.“⁵⁷

Prema svedočenju bivših logoraša pred pravosudnim organima Hrvatske, jedno lice je preminulo usled zlostavljanja u kasarni u Bujanj Potoku.⁵⁸

Među pripadnicima Vojne policije, kao posebno brutalnog, zatočenici su izdvojili vodnika Safeta Bešliju.⁵⁹ FHP je uputilo zahtev za pristup informacijama od javnog značaja Ministarstvu odbrane (MO) radi prikupljanja podataka o vojnom angažovanju Safeta Bešlije.⁶⁰ U odgovoru MO se navodi da Safet Bešlija nije državljanin Republike Srbije, te stoga MO nema podatke o njegovom angažovanju.⁶¹

Iz kasarne u Bujanj Potoku zarobljene civile i borce su pripadnici JNA u grupama od dvojice ili troje odvodili na ispitivanje u kasarnu JNA na Topčideru.⁶² Ispitivanje je snimano kamerama.⁶³

54 Izjava Josipa Kosturika, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 92-94; Izjava Šandora Šileša, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb HDLSKL, 2000. godine, str. 95-97; Witness statement of B.H., Memorial of the Republic of Croatia, vol II, *Croatia v. Yugoslavia*, ICJ, str.226.

55 Telefonski razgovor sa svedokom J.K. od 25. februara 2020. godine.

56 Izjava Josipa Kosturika, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 92; Izjava Šandora Šileš, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 95.

57 Iskaz: milj 36, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 98.

58 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića od 11. aprila 2011. godine, str. 16.

59 Izjava Branka Šimunića, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 61; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića od 11. aprila 2011. godine, str. 16-17.

60 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 12. marta 2019. godine, HlcIndexOut: 170-F137238.

61 Odgovor MO br. 3426-4 od 4. aprila 2019. godine.

62 Izjava Josipa Kosturika, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 92; Izjava Šandora Šileš, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 95.

63 Izjava Šandora Šileš, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 95; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića od 11. aprila 2011. godine, str. 44.

Početkom oktobra 1991. godine, oko 26 zatočenika iz kasarne u Bubanj Potoku JNA je civilnim autobusom prebacila u logor u Begejcima.⁶⁴

iii. Kasarna JNA u Paragovu

U jesen 1991. godine pripadnici MUP-a Srbije hapsili su Hrvate na području Vojvodine koje bi, nakon saslušavanja u policijskim stanicama, odvodili u kasarnu JNA u Paragovu, nadomak Novog Sada, gde su ih predavali Vojnoj policiji. Među uhapšenima je bilo Hrvata iz Vojvodine, hapšenih pod optužbama za špijunažu ili zbog odbijanja mobilizacije⁶⁵, kao i državljana Hrvatske koji su putovali kroz Srbiju.⁶⁶ U novembru 1991. godine u kasarni u Paragovu je bilo nešto više od deset zatočenika.⁶⁷

Kasarna u Paragovu bila je pod kontrolom Vojne policije JNA.⁶⁸

Ćelija u kojoj su bili smešteni zatočenici bila je veličine pet kvadratnih metara i nalazila se u podrumu jednog od objekata.⁶⁹ Na vratima su se nalazile rešetke.⁷⁰ Zatvorenici su spavali na uzvišenju skovanom od dasaka.⁷¹ Ispred ćelije su stražarili vojni policajci JNA.⁷²

Zatočenici su bili fizički zlostavljani. Vojni policajci su ih primoravali da guraju ruke kroz rešetke, pa bi ih tukli palicama. Tokom noći su ih budili na svakih sat ili dva i terali ih da stoje u ćeliji.⁷³ Razgovor im nije bio dozvoljen.⁷⁴ Neki su preko glave imali navučeno čebe.⁷⁵ Ujutru su ih izvodili u dvorište, gde su stajali postrojeni sa spuštenim glavama i rukama iza leđa više sati. Nakon toga su morali da čiste kasarnu.⁷⁶ Zatočenicima u Paragovu nije rečeno zbog čega su uhapšeni i zatvoreni.⁷⁷

17

64 Iskaz: milj 36, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 99.

65 Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3952; Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević*, str. 26817-26819.

66 Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. septembra 2003. godine, str. 26806.

67 *Ibid*, str. 26807; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8206; Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3951.

68 Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. septembra 2003. godine, str. 26807; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8205-8207; Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3985.

69 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 9; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8205.

70 *Ibid*.

71 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 9-10; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8206.

72 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 9-10; Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3985.

73 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8206.

74 Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. septembra 2003. godine, str. 26835.

75 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 9-10.

76 Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3951.

77 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 10; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8205.

Zatočenici u Paragovu su ispitivani od strane oficira JNA o razlozima putovanja, o licima iz vojnih struktura hrvatskih snaga i o pojedinim osobama iz njihovog okruženja.⁷⁸ Oficiri se nisu predstavljali, ali su zatočenici prepoznali činove koje su nosili i svedočili su o tome da su ih ispitivali majori i poručnik JNA.⁷⁹ Prema svedočenju Mladena Lončara, psihijatra iz Iloka koji je u Paragovu proveo tri dana, njega su ispitivali i oficiri Kontraobaveštajne službe (KOS)⁸⁰, odnosno OB.⁸¹

Nakon nekoliko dana ispitivanja, zatočenici iz Paragova su prebačeni u logor u naselju Begejci.⁸²

V. Logor Begejci

Naselje Begejci se nalazi u opštini Žitište. Od Vukovara je udaljeno oko 155 kilometara.

i. Formiranje logora

Logor u Begejcima je formiran 16. septembra 1991. godine na osnovu naređenja komande 1. VO JNA.⁸³ Za formiranje ovog logora bila je zadužena komanda 12. korpusa JNA, takozvanog Novosadskog korpusa⁸⁴, na čijem čelu je bio general-major Mladen Bratić. Nakon njegove pogibije u novembru 1991. godine⁸⁵, na čelo Novosadskog korpusa postavljen je general-major Andrija Biorčević.⁸⁶

Komandant logora u Begejcima bio je potpukovnik Nikola Petrović iz garnizona Zrenjanin.⁸⁷ Nikola Petrović je preminuo 21. decembra 1991. godine.⁸⁸

18

78 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Martić* od 12. juna 2006. godine, str. 5467; Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. 542.1A, *Milošević*, str. 10.

79 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 11; Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3985; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8206.

80 Kontraobaveštajna služba je 1955. godine preimenovana u organe bezbednosti, videti u: *Vojnobezbednosna agencija – Istorijat*, dostupno na: http://www.mod.gov.rs/lat/4340/vojnobezbednosna-agencija-istorijat-4340?fbclid=IwAR0FCUsLZS_b2C-DKXUWuD0vswVkf9fZt1at63K1q_1qbU-02ykovX-U_dA, pristupljeno 25. marta 2020. godine.

81 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8207.

82 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, str. 11; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8209.

83 Svedočenje Aleksandra Vasiljevića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 2. septembra 2013. godine, str. 7938; „Divlji gosti pitome ravnice“, *Zrenjanin*, br. 2058, 18. oktobar 1991. godine, str. 3; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3469.

84 Svedočenje Aleksandra Vasiljevića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 2. septembra 2013. godine, str. 7938.

85 Bilten SSNO broj 82, dok. pred. br. 00755, *Mrkšić i dr*, str. 6.

86 Svedočenje Milomira Kovačevića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 10. juna 2013. godine, str. 5412; Svedočenje Reynaud Theunensa pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 13. maja 2013. godine, str. 4538.

87 Potvrda Ivan Bajer Bato od 3. decembra 1991. godine, arhiva FHP-a.

88 „Divlji gosti pitome ravnice“, *Zrenjanin*, 18. oktobar 1991. godine; „Osam života za hiljadu maraka“, *Zrenjanin*, 25. oktobar 1991. godine; „Zamenjeni za vojnike i Srbe“, *Zrenjanin*, 13. decembar 1991. godine; Izjava Aleksandra Vasiljevića data MKSJ od 11-15. marta 2003. i 17 i 19. aprila 2003. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, str. 59. Nikola Petrović je preminuo 21. decembra 1991. godine, Odgovor MO br. 4178-2 od 12. aprila 2019. godine.

Uprkos formalnom postavljanju potpukovnika Nikole Petrovića za komandanta logora, zatočenici logora u Begejcima svedoče o tome da je stvarnu nadležnost nad logorom imao potpukovnik Miroslav Živanović iz UB SSNO, kojeg su vidali u logoru i koji im se predstavljao kao komandant logora.⁸⁹

Prema izjavi Aleksandra Vasiljevića datoj Tužilaštvu MKSJ, za obezbeđenje ovog objekta bila je zadužena ratna jedinica 33. logora za ratne zarobljenike iz Čačka.⁹⁰

ii. Zatočenici

U prvoj polovini oktobra 1991. godine, u Begejce su iz kasarne JNA u Bujanj Potoku stigli prvi zatočenici – civili i borci hrvatskih snaga iz Berka, Šarengrada, Opatovca, Iloka, Tovarnika i Valpova.⁹¹ Početkom oktobra 1991. godine u Begejce su dovođeni Hrvati iz Vojvodine, koje je MUP Srbije hapsio pod optužbama za špijunažu, a zatim ih predavao Vojnoj policiji JNA.⁹²

U logor u Begejcima su, počevši od 11. novembra, dovoženi hrvatski civili iz sabirnog centra „Velepromet“. To su bili mahom civili iz vukovarskih naselja „Boško Buha“, „Švapsko naselje“ i drugih, koje je JNA, zajedno sa TO i dobrovoljačkim jedinicama, zauzela 8. i 9. novembra, ali i meštani iz drugih delova Vukovara, koji su u „Velepromet“ sprovedeni tokom oktobra.⁹³

Treća velika grupa zatvorenika stigla je u logor u nekoliko autobusa, nakon predaje hrvatskih civila i boraca 20. novembra u Borovu.⁹⁴

U logoru u Begejcima bila su zatočena i dva strana lica, za koja se pretpostavlja da su sa Šri Lanke.⁹⁵

19

89 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MSKJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8213; Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3477.

90 Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta 2013. i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 165.

91 Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje Stipana Kraljevića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 4. juna 2013. godine, str. 5356, 5365-5367; Svedočenje Boža Peričića pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Lovas* od 27. maja 2011. godine, str. 7-8; Svedočenje Ivanke Grgić pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Lovas* od 27. maja 2011. godine, str. 27; Izjava svedoka GH-085 data MKSJ od 14. februara 1996. godine, dok. pred. br. P02993.B, *Hadžić*, str. 9; Witness statement of K.M. – Memorial of Croatia, vol II, *Croatia v. Yugoslavia* ICJ, str. 115; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3344.

92 Izjava svedoka I.P. data FHP-u, novembar 2018. godine; „Divlji gosti pitome ravnice“, *Zrenjanin*, 18. oktobar 1991. godine.

93 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava svedoka G.B. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka K.K. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.P. data FHP-u, mart 2006. godine; Izjava svedoka A.R.S. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka O.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

94 Izjava svedoka Ž.M., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

95 Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3964; Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 6. septembra 2013. godine, str. 8241.

Grupu logoraša koji su prvi dovedeni u logor u Begejcima, čuvari su nazivali „pionirima“.⁹⁶ Ova grupa je prinuđena da radi na raščišćavanju prostora oko zgrade. Kopali su rupe za toalete, čistili i uklanjali žbunje i postavljali stubove i žicu oko logora.⁹⁷

U Begejcima je bilo zatvoreno i oko 37 žena, od kojih su neke bile smeštene u drugoj prostoriji sa ranjenicima, a neke u štali.⁹⁸ U logoru u Begejcima su bili zatočeni i maloletnici i oni stariji od 85 godina.⁹⁹

Najveći broj logoraša u Begejcima evidentiran je u periodu između 1. oktobra 1991. godine i kraja novembra 1991. godine. Prema podacima Uprave za zatočene i nestale, u trenutku zatvaranja ovog logora u njemu se nalazilo 555 ljudi.¹⁰⁰

iii. Dolazak u logor

Po dolasku autobusa u logor zatočenici su bili primorani da prođu kroz špalir sastavljen od pripadnika Vojne policije JNA.¹⁰¹

Prilikom prolaska kroz špalir vojnici su ih udarali rukama, nogama, metalnim cevima i puškama, ne štedeći pri tom ranjenike i žene. Prema izjavama logoraša, najgore je bilo ukoliko neko padne dok se još nalazi u špaliru – tada bi ga još jače udarali, a on od udaraca ne bi mogao da ustane.¹⁰² Pripadnici JNA su sve zatočenike pretresli i popisali, a nakon toga ih odveli u zgradu logora.¹⁰³ Pre ulaska u logor

96 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 6. septembra 2013. godine, str. 8240.

97 *Ibid*; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3471; *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 37, 45.

98 Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava svedoka G.B. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka O.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

99 Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka I.Š. od 15. januara 2005. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje D.V. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 24. marta 2008. godine; Report on the Battle for Vukovar – Cherif Bassiouni, dok. pred. br. 00603, *Mrkšić i dr*, str. 35; Presuda Županijskog suda u Vukovaru *Stanko Vujanović i dr*. od 28. aprila 2003. godine, str. 38.

100 Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17304; Analiza podataka o zatočenicima, *Milošević*, dok. pred. br. P402.5, str. 8; Pismo Helsinki Watch upućeno Slobodanu Miloševiću i Blagoju Adžiću od 21. januara 1992. godine, dok. pred. br. P00183, *Šešelj*, str. 14.

101 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Zapisnik sa saslušanja B.K. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Ive Lovrića, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine; Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine.

102 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8208-8209.

103 Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Svedočenje Ž.M. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

su svima oduzeli novac i dragocenosti koje su imali kod sebe. Za oduzete stvari i novac, stražari su zatočenicima davali priznanice, dok za dragocenosti nisu dobijali nikakvu potvrdu.¹⁰⁴

Pored ličnih stvari, zatočenicima u Begejcima oduzimani su i lekovi koje su imali kod sebe. Prema svedočenju B.Š. koja je dovedena u Begejce 11. novembra 1991. godine, u Begejcima je bio zatočen i momak po imenu Zlatko (u pitanju je Zlatko Brajer, vidi str. 41), kojem su vojnici oduzeli lekove po dolasku u logor. Nakon nekog vremena, najverovatnije usled neuzimanja terapije, taj momak je preminuo.¹⁰⁵

Po ulasku u zgradu, zatočenci su morali da stoje spuštene glave, sa rukama na leđima.¹⁰⁶

iv. Uslovi boravka u logoru

Logor je bio smešten u napuštenom lovačkom domu izvan naselja.¹⁰⁷ Logoraši u Begejcima su bili smešteni u centralnoj zgradi logora, koja je bila nekadašnja štala, dužine oko 50 i širine oko 10 metara.¹⁰⁸ Čuvari i stražari u logoru su ovu zgradu nazivali „Marakana“.¹⁰⁹ Logor je bio okružen sa dva reda bodljikave žice, između kojih su bili psi.¹¹⁰ Čuvari su koristili pse prilikom obilaska logora i patroliranja.¹¹¹

104 Izjava svedoka Ž.M., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8215; Potvrda o privremeno oduzetim predmetima – Mladen Lončar, dok. pred. br. P02981, *Hadžić*.

105 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine.

106 Izjava svedoka Ive Lovrića, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine.

107 Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3469; „Osam života za hiljadu maraka“, *Zrenjanin*, 25. oktobar 1991. godine, arhiva FHP-a.

108 Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3472; *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 37; Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, maj 2006. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8212.

109 Svedočenje M.P. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 4. februar 2009. godine; Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3469.

110 Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka A.R.S. data FHP-u, januar 2003. godine.

111 Izjava svedoka A.R.S. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013, str. 8210; Izjava Željka Saba, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine.

Logoraši su spavali na betonu na kojem je bilo šatorsko krilo sa malo slame.¹¹² Na štali nije bilo prozora, a vrata nikad nisu zatvarana, uprkos hladnoći.¹¹³ U prostoriji nije bilo grejanja.¹¹⁴ Logoraši su uglavnom dobijali po jedno čebe koje su delili sa nekim, kako bi drugo iskoristili da legnu na njega.¹¹⁵

Prostor u logoru je bio suviše mali za sve zatočenike i oni nisu mogli ležati na leđima ili na stomaku već isključivo na boku, „kao sardine“.¹¹⁶

Pored glavne zgrade, logor je imao i jednu manju zgradu dužine oko 10 i širine oko 7 metara, u kojoj je bila smeštena komanda logora.¹¹⁷

U ograđenom kompleksu logora nalazilo se nekoliko osmatračnica i poljski toalet.¹¹⁸ Toalet su činile četiri iskopane rupe sa daskom preko.¹¹⁹

Hrana je spremana u krugu logora, u kazanu ispod šatora.¹²⁰ Za spremanje hrane određen je logoraš Ivo Vukušić iz Petrovaca kod Vukovara.¹²¹

- 112 Izjava svedoka B.K. od 14. januara 2003. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka I.Š. od 15. januara 2005. godine, arhiva FHP-a.
- 113 Izjava svedoka O.K. data FHP-u, januar 2005. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3472.
- 114 Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3472.
- 115 Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2005. godine.
- 116 Izjava svedoka A.R.S. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje GH-085 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. septembra 2013. godine, str. 8543.
- 117 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8210-8213; Skica logora Begejci, *Hadžić*, dok. pred. br. P02980; Svedočenje D.V. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 24. marta 2008. godine.
- 118 Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3472; Skica logora Begejci, *Hadžić*, dok. pred. br. P02980.
- 119 Izjava svedoka I.Š. od 15. januara 2005. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Zapisnik sa saslušanja B.K. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.
- 120 Izjava svedoka O.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Film „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine.
- 121 Izjava svedoka Ive Lovrića i Ive Vukušića, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine; Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava Josipa Kosturika, navedeno prema: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 51.

Količinu hrane koju su dobijali zatočenici opisuju kao minimalnu, „tek toliko da se preživi“.¹²² „Hrana je bila loša, nekvalitetna i u maloj količini. Slikovito bi to opisao da dobiješ vodu i ako budem sretan kupus.“¹²³ Zatočenici su ujutru dobijali čaj i jednu paštetu ili mesni narezak koji su delile četiri, a nekad i šest osoba.¹²⁴

U krugu logora postojale su slavine za vodu koje su zatočenici koristili za umivanje. Zbog hladnoće se dešavalo da slavine smrznu.¹²⁵ Voda za piće je donošena u kantama u štalu, gde su svi logoraši koristili jednu čašu.¹²⁶

Zatočenicima je samo jednom dozvoljeno kupanje tokom vremena provedenog u logoru.¹²⁷ Tuširanje je organizovano ispod šatora, dvadesetak metara od štale u kojoj su bili smešteni.¹²⁸ Među logorašima su se pojavile vaške zbog nemogućnosti održavanja higijene.¹²⁹

Zatočenici logora u Begejcima su ujutru u pratnji naoružanih rezervista JNA odlazili u šumu, gde su morali da skupljaju drva za grejanje prostorija u kojima su boravili oficiri i čuvari logora.¹³⁰ Prema svedočenjima logoraša, neki od njih su kopali kanale za telefonske kablove na putu prema granici sa Rumunijom.¹³¹

Lekarsku pomoć u logoru zatočenicima su pružali zarobljeni lekari, među kojima su bili i dr Lončar iz Iloka i direktor Doma zdravlja „Borovo“ Tomislav Đuranec. Zahvaljujući intervenciji MKCK, ranjeni i bolesni logoraši su bili smešteni u jednu odvojenu prostoriju koja je služila kao stacionar. Prema svedočenju zarobljenih lekara, uslovi za lečenje su bili izuzetno loši – lekari nisu imali mogućnost da obezbede adekvatne higijenske uslove za pružanje pomoći, a lekova su imali izuzetno malo.¹³²

23

Logoraši su odvođeni i u bolnicu u Zrenjaninu, a zatim vraćani u logor nakon ukazane pomoći. B.Š. je u Begejcima bila zatočena zajedno sa svojom majkom koja je imala slomljenu ruku. Po nalogu

122 Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Ž.M. od 25. februara 2006. godine, arhiva FHP-a.

123 Izjava svedoka I.Š. od 15. januara 2005. godine, arhiva FHP-a.

124 Izjave Željka Saba i Stjepana Tomasa, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine; Izjava AND 19, navedeno prema: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 53; Svedočenje Ž.M. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine; Zapisnik sa saslušanja B.K. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

125 Izjava svedoka O.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Izjava svedoka B.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

126 Izjava svedoka O.K., januar 2005. godine, arhiva FHP; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8218; Izjava svedoka I.Š. od 15. januara 2005. godine, arhiva FHP-a.

127 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava svedoka G.B. data FHP-u, jun 2006. godine.

128 Izjava Stipe Kotromanović, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine.

129 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8217.

130 Svedočenje GH-085 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. septembra 2013. godine, str. 8544-8545.

131 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje GH-085 pred MKSJ u predmetu *Hadžić*, str. 8544; *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 46.

132 Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine.

potpukovnika Živanovića, B.Š. i njena majka su odvezene u bolnicu u Zrenjaninu, gde su provele nekoliko dana. Tokom boravka u zrenjaninskoj bolnici B.Š. je dobila zaduženje da čisti trpezariju.¹³³ Logoraš G.V. je operisan u zrenjaninskoj bolnici nakon što su ga čuvari pretukli kundacima. Nakon operacije vraćen je u logor.¹³⁴

v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša

Logoraši u Begejcima su bili izloženi psihičkom i fizičkom maltretiranju od strane čuvara, rezervista i pripadnika Vojne policije JNA. Primoravani su da trče od žice do zgrade koja je bila poznata kao „policija“, pri čemu su ih čuvari tukli palicama po glavi i leđima.¹³⁵

U toku noći, čuvari logora su ulazili u hangar, prebrojavali i premlaćivali logoraše – nekada u samom hangaru, a nekad su ih izvodili napolje.¹³⁶

Zatočenici logora u Begejcima su više puta izvođeni na lažna streljanja.¹³⁷ Pripadnici Vojne policije su svake večeri ulazili u štalu i terali zatočenike da ustanu i izgovore tekst: „Minuta šutnje za poginule vojnike, civile, oficire JNA i sav nevin narod koji ste pobili vi i gamad slična vama.“¹³⁸

U štali su logoraši morali da sede sa pognutim glavama, sa rukama iza leđa. Prilikom ulaska vojnika u hangar, logoraši su morali da stave čebe na glavu kako ih ne bi gledali.¹³⁹ Čuvari nisu dozvoljavali međusobni razgovor zatvorenika. Dva logoraša su bila zadužena za komunikaciju sa stražarima. Jedan od njih bi uvek bio dežuran i stajao bi pored vrata.¹⁴⁰

U štali je uvek vladala tišina, osim kada bi stražari naređivali zatvorenicima da ustanu i pevaju himnu *Hej Sloveni* i različite srpske nacionalističke pesme.¹⁴¹ Tokom noći, stražari su ih budili više puta i tražili da pevaju himnu.¹⁴² Ujutru su morali izaći na postrojavanje pred barakom, gde su pevali himnu dok su stražari dizali jugoslovensku zastavu.¹⁴³

133 Izjava svedoka B. Š. data FHP-u, jun 2006. godine.

134 Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januar 2003. godine.

135 Svedočenje GH-085 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. septembra 2013. godine, str. 8544.

136 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine.

137 Izjava G.V. data FHP-u, januar 2003. godine.

138 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, par. 50.

139 Izjava svedoka B.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

140 Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, par. 44; Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 6. septembra 2013. godine, str. 8236.

141 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8218; Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januara 2003. godine; Izjava Stipe Kotromanović i Dominik Vorgić, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine.

142 Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Izjava svedoka B.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka G.B. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

143 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine.

Logoraši su često tučeni prilikom odlaska do toaleta.¹⁴⁴ Čuvari su posmatrali žene dok obavljaju nuždu.¹⁴⁵

Logor u Begejcima je zatvoren 21. ili 22. decembra 1991. godine, nakon čega je deo zarobljenika prebačen u logore i zatvore u Sremskoj Mitrovici, Nišu, Aleksincu i Beogradu.¹⁴⁶

VI. Logor Stajićevo

Naselje Stajićevo se nalazi u opštini Zrenjanin. Od Vukovara je udaljeno oko 150 kilometara.

i. Formiranje logora

Dana 20. novembra 1991. godine, na osnovu naređenja 1. VO od 15. septembra 1991. godine, formiran je logor u zrenjaninskom selu Stajićevo na ekonomiji „Livade“. Ovaj logor bio je u zoni odgovornosti 24. korpusa JNA, čija je komanda zajedno sa OB komande 1. VO bila zadužena za formiranje, organizaciju i kontrolu u logoru.¹⁴⁷ Prema naređenju komande 1. VO, „[k]adar za Sabirni centar“ obezbeđen je od ljudstva iz garnizona Zrenjanin.¹⁴⁸

Komanda 1. VO JNA je 22. novembra 1991. godine izvestila GŠ OS SFRJ o formiranju 33. logora za ratne zarobljenike (LRZ) u selu Stajićevo.¹⁴⁹

Komandant logora u Stajićevu je najpre bio potpukovnik Nikola Petrović iz garnizona Zrenjanin¹⁵⁰, a zatim pukovnik Miroslav Živanović iz UB SSNO.¹⁵¹

25

144 *Ibid*; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

145 Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine.

146 Pojedini svedoci navode i kasnije datume zatvaranja logora. Prema podacima UN, logor Begejci je funkcionisao do 25. decembra 1991. godine; Branko Šimunić svedoči da je u logoru Begejci ostao do 28. decembra 1991. godine, videti u: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 56; Final report of The United Nations commission of experts established pursuant to Security council resolution 780 (1992), annex VIII, Prison camps, S/1994/674/Add.2 (Vol. IV), 27 May 1994, par. 3469; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka H.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17304.

147 Formiranje i organizacija rada Sabirnog centra u selu Stajićevo SO Zrenjanin: naređenje od 20. novembra 1991. godine, *Hadžić*, dok. pred. br. P03198.

148 *Ibid*.

149 Dnevni operativni izveštaj 1. VO od 22. novembra 1991. godine, dok. pred. br. 00736, *Mrkšić i dr*.

150 Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15 marta 2013. i 17. i 19. april 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 165; Nikola Petrović je preminuo 21. decembra 1991. godine, Odgovor MO br. 4178-2 od 12. aprila 2019. godine.

151 Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 2008. godine.

U logoru su bili prisutni i pripadnici MUP-a Srbije.¹⁵² Bivši zatočenik logora u Stajićevu, doktor Hicham Malla je na suđenju Goranu Hadžiću pred MKSJ svedočio o tome da je prva tri dana njegovog zatočeništva u Stajićevu, u logor dolazila i civilna policija sa psima koji su lajali na logoraše.¹⁵³

ii. Zatočenici

Većina zatočenika u logoru u Stajićevu bila je zarobljena na području Vukovara nakon pada grada.¹⁵⁴

Najveći broj zatočenika u Stajićevu zabeležen je u periodu između 18. novembra i sredine decembra 1991. godine. U logoru je duže vreme zadržano oko 660 zatočenika, a ukupno je kroz logor prošlo više od 1.200 zatočenika.¹⁵⁵

U logoru je bilo žena, maloletnika i ranjenika.¹⁵⁶ Doktor Hicham Malla je u svom svedočenju pred MKSJ istakao da je u logoru bilo zatočeno devetnaestoro dece između 12 i 17 godina, kao i 470 osoba starijih od 60 godina.¹⁵⁷

iii. Dolazak u logor

Po dolasku u Stajićevo, svi zarobljenici su morali da prođu kroz špalir sastavljen od pripadnika Vojne policije JNA i ljudi u civilnoj odeći koji su ih udarali nogama, rukama i motkama.¹⁵⁸ Kroz špalir su prolazili i ranjenici i žene dovedene u logor.¹⁵⁹

26

Nakon špalira, zatočenici su sprovedeni u štalu koja je bila glavna zgrada logora. Naređeno im je da sednu sa rukama iza leđa i pognute glave. Premlašćivanje je nastavljeno sve dok svi dovedeni nisu izašli iz autobusa¹⁶⁰, nakon čega su popisani od strane pripadnika Vojne policije¹⁶¹, koji su vikali na zarobljenike da spuste glavu i legnu na pod kako ih ne bi gledali.¹⁶²

152 Svedočenje C-1149 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 14. jula 2003. godine, str. 24292.

153 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3867.

154 Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17303.

155 Svedočenje Aleksandra Vasiljevića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 18. februara 2003. godine, str. 16387; Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17303; Analiza podataka o zatočenicima, *Milošević*, dok. pred. br. P402.5, str. 8; Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine.

156 Izjava svedoka D.M. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3866.

157 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3866.

158 Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3427-3428; Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 2008. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje Josipa Čovića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 31. januara 2006. godine, str. 3458-3459.

159 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3428; Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje Josipa Čovića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 31. januara 2006. godine, str. 3459.

160 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3861.

161 Izjava svedoka D.M. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

162 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3430.

iv. Uslovi boravka u logoru

Logor u Stajićevu sastojao se od dve štale različite površine, koje su stražari nazivali „Maksimir“ i „Poljud“.¹⁶³ Desetak dana od dolaska prvih zatočenika oko logora je postavljena bodljikava žica.¹⁶⁴

Zatočenici su bili smešteni u velikoj štali koja je na sredini poda imala udubljenje, a sa strane valove za ishranu stoke.¹⁶⁵ Logoraši su sedeli i ležali na vlažnom betonu, uprljanom ostacima balege. Ponegde je bilo malo slame.¹⁶⁶ Logoraš Ž.P. ispričao je istraživačima FHP-a: „Po ceo dan smo sedeli na slami, sa rukama na leđima, i gledali smo u pod. Ni vodu nismo redovno dobijali.“¹⁶⁷ Prema svedočenju zatočenika, neki od njih su spavali u valovima u štali, na samom betonu, bez ikakvih pokrivača.¹⁶⁸ U štali nije bilo grejanja.¹⁶⁹

Hrane u logoru nije bilo dovoljno. Zatočenici svedoče o tome da su u Stajićevu imali dva obroka dnevno.¹⁷⁰ Obrok se često sastojao od konzerve koju je četiri zarobljenika delilo između sebe ili salame sa vrlo malo hleba koji je bio buđav.¹⁷¹ Prvih 10 do 15 dana zatočenici su dobijali samo suhu hranu.¹⁷² Nakon obilaska logora od strane MKCK, zatočenici su dobili kuvani obrok.¹⁷³

Prvih deset dana u logoru nije bilo određenog mesta za vršenje nužde. Nakon toga su napravljeni poljski toaleti.¹⁷⁴ Za vršenje nužde zatočenici su morali da izađu van štale, međutim tada bi ih u dvorištu dočekivali rezervisti ili civili koji su ih tukli.¹⁷⁵ Zbog toga su zatočenici često malu nuždu vršili ispod sebe.¹⁷⁶

U štali nije bilo struje, svetlosti, niti stakala na prozorima.¹⁷⁷

27

163 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3864; Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3447-3448; Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine; Video snimak logora Stajićevo, dok. pred. br. P01415, *Hadžić*; Witness statement of Franjo Kožul, Memorial of the Republic of Croatia, vol II, *Croatia v. Yugoslavia*, ICJ, str. 416.

164 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. aprila 2013. godine, str. 3886; Izjava svedoka D.M. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

165 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3428.

166 Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Mirka Kovačića na Trećem forumu za tranzicionu pravdu 12. februara 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/mirko-kovacic-7/>, pristupljeno 14. februara 2020. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

167 Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine.

168 Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

169 Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine.

170 Izjava svedoka D.M. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

171 Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

172 Izjava svedoka D.M. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine.

173 *Ibid.*

174 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. i 12. aprila 2013. godine, str. 3865-3886.

175 Svedočenje Josipa Čovića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 31. januara 2006. godine, str. 3459.

176 Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

177 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3867.

Uslovi u logoru su se malo popravili nakon dolaska MKCK početkom decembra 1991. godine.¹⁷⁸ Do tada voda koju su zatočenici dobijali nije bila za piće.¹⁷⁹ Nakon obilaska logora od strane MKCK, uprava logora je odredila zatočenike koji su očistili bunar, nakon čega su postavljene slavine za vodu gde su zatočenici mogli da se umiju i piju vode.¹⁸⁰

Medicinsku pomoć zatočenicima pružali su zarobljeni doktori i medicinsko osoblje.¹⁸¹ Imali su ograničen pristup lekovima i medicinskim potrepštinama – uglavnom samo ono što su poneli sa sobom pri zarobljavanju.¹⁸² Doktori i medicinsko osoblje u logoru su svakodnevno upućivali zahteve potpukovniku Živanoviću za lekove. Međutim, nikada nisu dobili potrebne zalihe.¹⁸³

v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša

Zatočenici logora u Stajićevu su svakodnevno bili podvrgnuti psihičkom i fizičkom zlostavljanju od strane čuvara, rezervista Vojne policije JNA.

Pripadnici Vojne policije u Stajićevu bili su izuzetno grubo prema zatočenicima, kojima nije bilo dopušteno da se kreću kroz štalu bez dozvole.¹⁸⁴ Čuvari su ih ponižavali i vikali na njih.¹⁸⁵ Čuvari bi postrojili zatočenike u Stajićevu, a zatim bi ih udarali u prolazu ili bi ih odvodili u podrumске prostorije gde su ih premlaćivali.¹⁸⁶ Zatočenici su maltretirani i tučeni prilikom svakog odlaska u toalet.¹⁸⁷

Logoraši su bili izloženi provokacijama, nasilnim prekidima obroka, kao i zabranama izlaska radi vršenja nužde.¹⁸⁸

Kao i u Begejcima, i zatočenici u Stajićevu su bili prinuđeni da pevaju srpske nacionalističke pesme, kao i himnu *Hej Sloveni*. Ukoliko neko nije znao reči, dobijao je batine. Logoraš Ž.P. svedoči: „Himnu *Hej Sloveni* pevali smo tri puta dnevno, a refren 'Proklet bio izdajica svoje domovine' morali smo po sto puta ponavljati.“¹⁸⁹

U toku noći čuvari su uvodili pse u štalu i puštali ih na zarobljenike.¹⁹⁰

178 Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine.

179 *Ibid*; Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

180 Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 2008. godine; Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. aprila 2013. godine, str. 3887; Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine.

181 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3862.

182 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. aprila 2013. godine, str. 3878.

183 *Ibid*, str. 3879.

184 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3866.

185 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3440.

186 Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Slobodan Bačić* od 14. aprila 1999. godine, str. 3.

187 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3441; Izjava svedoka D.M. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

188 Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 2008. godine.

189 Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3867.

190 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3867.

Logor je zatvoren 22. decembra 1991. godine, nakon čega je veći broj logoraša prebačen u KPD Sremska Mitrovica ili u KPD u Nišu, dok je jedan broj zarobljenih upućen na razmenu.¹⁹¹

VII. Logor KPD Sremska Mitrovica

Grad Sremska Mitrovica je sedište istoimene opštine. Od Vukovara je udaljena oko 75 kilometara.

i. Formiranje logora

Komanda 1. VO JNA je 21. novembra 1991. godine izdala naređenje za formiranje logora u KPD Sremska Mitrovica, koje je glasilo: „Formirati Sabirni centar pri KPD Sremska Mitrovica za prikupljanje lica lišenih slobode, zbog oružane pobune protiv JNA i zlodela prema golorukom narodu u međunacionalnim sukobima na kriznim područjima u R. Hrvatskoj.“¹⁹² Prema istom naređenju, za „[u]pravnika sabirnog centra u sastavu KPD Sremska Mitrovica“ određuje se oficir iz 1. VO.¹⁹³

Komandant ovog logora bio je major JNA Zoran Randelović.¹⁹⁴ Međutim, logoraši svedoče o prisustvu potpukovnika Miroslava Živanovića iz UB SSNO i u ovom logoru.¹⁹⁵ Prema podacima MO, Živanović je tokom 1991. i 1992. godine bio raspoređen u garnizon Sremska Mitrovica.¹⁹⁶ Kao starešina ovog logora označen je i pukovnik Jugoslav Maksimović iz UB SSNO.¹⁹⁷

FHP je uputio MO zahtev za pristup informacijama od javnog značaja kojim su traženi podaci o angažovanju majora Zorana Randelovića tokom 1991. i 1992. godine.¹⁹⁸ MO je odbilo da odgovori, zahtevajući od FHP-a da dostavi bliže podatke o ovom licu (ime oca, datum rođenja itd).¹⁹⁹

Za obezbeđenje ovog logora i „vršenje policijskih poslova oko lica lišenih slobode“ i smeštenih u ovom logoru određeno je 10 vojnih policajaca iz odeljenja bezbednosti (OB) 1. VO.²⁰⁰

29

191 Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17303-17304.

192 Formiranje i organizacija rada Sabirnog centra pri KPD Sremska Mitrovica: naređenje od 21. novembra 1991. godine, *Hadžić*, dok. pred. br. P03199.

193 *Ibid.*

194 Potvrda o privremeno oduzetim predmetima potpisana od strane majora Zorana Randelovića, arhiva FHP-a.

195 Izjava G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

196 Odgovor MO br. 10566-9/19 od 24. januara 2020. godine.

197 Svedočenje Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 20. februara 2006. godine, str. 4615.

198 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 2. oktobra 2019. godine, HlcIndexOut: 170-F139287.

199 Odgovor MO br. 1507-2 od 5. novembra 2019. godine.

200 Formiranje i organizacija rada Sabirnog centra pri KPD Sremska Mitrovica: naređenje od 21. novembra 1991. godine, *Hadžić*, dok. pred. br. P03199.

Naređenje za formiranje logora u KPD Sremska Mitrovica komanda 1. VO je izdala 21. novembra 1991. godine, međutim već od sredine novembra 1991. godine zarobljeni meštani Vukovara i okoline dovođeni su u ovaj zatvor.²⁰¹

ii. Zatočenici

Prema podacima Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora (HDLSKL), u KPD Sremska Mitrovica duže vreme zadržano je oko 1.600, a kroz logor je prošlo oko 4.000 zatočenika.²⁰² Zatočenici su zadržavani od nekoliko dana do devet meseci. Logor je zatvoren sredinom avgusta 1992. godine, kada je oslobođeno 1.656 lica.²⁰³

U Sremsku Mitrovicu je 19. novembra prebačen najmanje 181 hrvatski vojnik, koliko ih se 18. novembra 1991. godine predalo na Mitnici, kao i drugi hrvatski ratni zatočenici iz „Veleprometa” i veliki broj civila.²⁰⁴ U KPD Sremska Mitrovica bilo je zatvoreno i medicinsko osoblje vukovarske bolnice, kao i civili koji su se sklonili u bolnicu.²⁰⁵ U ovom logoru bilo je žena i maloletnika.²⁰⁶ Prema popisu zatočenih osoba, u logoru Sremska Mitrovica najstariji logoraš imao je 86 godina.²⁰⁷

Jedna grupa zarobljenih civila iz Vukovara i okoline provela je dve noći u Sportskom centru „Pinki” u Sremskoj Mitrovici, nakon čega je autobusima prebačena u Hrvatsku.²⁰⁸ U ovoj grupi je bilo dosta žena. Prema svedočenju zarobljene A.P., naoružani vojnici koji su ih čuvali su ih vređali i pretili im, govorili su im: „Kurve ustaške, što hoćete, gdje su vam muževi, sve ćemo vas pobiti, niste vrijedni da vas toliko pazimo, a vaši muževi pucaju, ruše naše kuće, škole, naša radna mjesta, što bi vi htjeli?”²⁰⁹

Komanda 1. VO je već 22. novembra 1991. godine naredila prebacivanje 400 zarobljenika iz KPD Sremska Mitrovica do Aleksinca, pod komandom oficira iz 376. atb JNA. Istog dana organizovan je i prevoz 450 evakuisanih civila iz Vukovara iz Sremske Mitrovice i 30 iz Šida do Bosanskog Šamca, gde su predati hrvatskim vlastima.²¹⁰

201 *Ibid*; Izjava svedoka K.H. od 14. januara 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka M.A. od 3. januara 2005. godine, arhiva FHP-a.

202 Evidencija logoraša HDLSKL, arhiva FHP-a; *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 203.

203 Analiza podataka o zatočenicima, dok. pred. br. P402.5, *Milošević*, str. 9.

204 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 581.

205 Izjava svedoka A.P., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka A.K. data FHP-u, februar 2006. godine; Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 27. septembra 2007. godine, par. 213.

206 Izjava svedoka B.T., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka A.J., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka A.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.U., januar 2005. godine; Izjava svedoka D.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

207 Popis osoba koje su bile zatočene u logoru Sremska Mitrovica, dok. pred. br. P02190, *Hadžić*, str. 9; U izjavi datoj FHP-u, svedok D.G. navodi da je najstariji logoraš imao 89 godina – navedeno prema: Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine.

208 Izveštaj 1. VO br. 823-86/144 od 22. novembra 1991. godine, dok. pred. br. 00737, *Mrkšić i dr.*, str. 1; Izjava svedoka A.P., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka D.K., februar 2006. godine, arhiva FHP-a.

209 Izjava svedoka A.P., februar 2006. godine, arhiva FHP-a.

210 Naređenje komande 1. VO br. 43/96-517 od 22. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P03197, *Hadžić*.

U drugoj polovini decembra 1991. godine, nakon zatvaranja logora u Begejcima i Stajićevu, jedan broj logoraša je prebačen u KPD Sremska Mitrovica.

Pored zatočenika sa prostora istočne Slavonije, u KPD Sremska Mitrovica su u proleće 1992. godine dovođeni i Bošnjaci zarobljeni u Posavini.²¹¹

U KPD Sremska Mitrovica bilo je zatvoreno i oko 90 žena.²¹²

Žene u Sremskoj Mitrovici su bile izdvojene u zasebnu prostoriju, zajedno sa decom.²¹³ Ćelija broj 14 u kojoj su bile zatvorene bila je veličine oko 40m², imala je rešetke na prozorima i bila je neuslovna za toliki broj ljudi.²¹⁴ Na podu su bile strunjače i na svakoj je bilo po dve ili tri žene.²¹⁵ Odmah do ove prostorije nalazio se toalet koji su mogle da koriste.²¹⁶ Jednom nedeljno su imale pravo na kupanje. Sve vreme zarobljeništva provele su u odeći u kojoj su zarobljene.²¹⁷ Tokom noći čuvari bi ulazili u prostoriju, a zatim bi ih postrojavali i ispitivali kako se zovu.²¹⁸

Prostorija u kojoj su boravile je bila zaključana i nije im bilo dozvoljeno da izlaze napolje, osim kad idu na ispitivanje u pratnji vojnika ili u podrumске prostorije radi kupanja.²¹⁹ Za mesec dana, samo jednom su izvedene u šetnju po zatvorskom krugu.²²⁰

U prostoriji sa ženama bilo je i najmanje dvoje dece. M.R. je imao šest i po godina kada je doveden u KPD Sremska Mitrovica, zajedno sa majkom i starijim bratom: „Sjećam se dolaska u zatvor u Sremsku Mitrovicu. Posebno se sjećam jednog događaja kada je vojni policajac došao po mene i mog brata te nas odveo svojoj kući, te nam rekao da ako se svidimo njegovoj kćeri da će nas zadržati. Ja sam se uplašio te sam počeo plakati.“²²¹

31

211 Medijski prilog iz KPD Sremska Mitrovica, dok. pred. br. P00675, *Šešelji*; Izjava svedoka Sulejmana Tihića, dok. pred. br. P608.1, *Milošević*, par. 88.

212 Svedočenje A.K. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine; Zapisnik sa saslušanja M.D. sastavljen kod Općinskog suda u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine; Izjava svedoka E.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka J.M., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka M.A., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

213 Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 9. aprila 2013. godine, str. 3675; Svedočenje A.J. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Izjava svedoka A.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

214 Zapisnik sa saslušanja M.D. sastavljen kod Općinskog suda u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine; Zapisnik sa saslušanja J.M. sastavljen kod Općinskog suda u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine.

215 Svedočenje A.J. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine.

216 Izjava svedoka E.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

217 Zapisnik sa saslušanja M.D. sastavljen kod Općinskog suda u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine.

218 Izjava svedoka E.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

219 *Ibid.*

220 Svedočenje A.K. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

221 Izjava svedoka M.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

iii. Dolazak u logor

Po dolasku u KPD Sremska Mitrovica, žene su uvedene u jednu prostoriju gde im je naređeno da skinu odeću sa sebe. Tu su pregledane, pretresane i ispitivane od strane žena u uniformi.²²² Za jednu od uniformisanih žena su kasnije saznale da je pripadnica policije koja se zove Zdenka.²²³ Oduzeta su im dokumenta, kao i dragocenosti i novac koje su imale kod sebe.²²⁴

Muškarci su nakon izlaska iz autobusa u zatvorskom krugu bili prinuđeni da prođu kroz „špalir“ sastavljen od vojnika koji su ih udarali rukama, nogama, gumenim palicama i kundacima.²²⁵ Potom su odvedeni na igralište, a ubrzo i u sportsku dvoranu gde su najpre morali da se skinu, a zatim su im oduzete sve stvari, novac, dragocenosti, opasači i pertle iz cipela. Većina zarobljenika je dobila potvrde o oduzetim stvarima.²²⁶ Na potvrdi je bio pečat „Komande 33. logora ratnih zarobljenika“, sa potpisom komandanta – majora Zorana Randelovića.²²⁷ Nekim zatočenicima su prilikom izlaska iz logora vraćeni lični predmeti koji su im oduzeti, ali im nisu vraćeni novac i vrednije stvari.²²⁸

Zatočnici u KPD Sremska Mitrovica bili su smešteni u zatvorskim ćelijama ili u samicama.²²⁹ Zarobljeni hrvatski vojnici su uglavnom odmah po dolasku bili zatvarani u samice na kojima nije bilo prozora, gde su provodili i više od 20 dana.²³⁰

iv. Uslovi boravka u logoru

Logor u Sremskoj Mitrovici nalazio se u okviru postojećeg zatvora, koji je sa svih strana bio okružen zidovima visine oko četiri metra.²³¹ Zatvorski kompleks se sastojao od više objekata u kojima su bile prostorije za spavanje i za pranje, kao i kuhinja i kancelarije.²³²

222 Izjava svedoka B.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka E.K., arhiva FHP-a, januar 2005. godine; Izjava svedokinje J.M., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka K.H., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka M.A., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

223 Izjava svedoka B.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Zapisnik sa saslušanja J.M. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka K.H., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka S.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka M.A., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

224 Zapisnik sa saslušanja M.D. sastavljen kod Općinskog suda u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka M.A., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

225 Izjava svedoka B.U., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka D.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, mart 2003. godine.

226 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Svedočenje Viliama Karlovića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 18. septembra 2013. godine, str. 8682.

227 Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Z.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 2003. godine; Potvrda o privremeno oduzetim predmetima potpisana od strane majora Zorana Randelovića, arhiva FHP-a.

228 Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.D., februar 2006. godine, arhiva FHP-a; Izjava R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

229 *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 203.

230 Izjava svedoka Z.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Z.Š. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava M.B. data FHP-u, mart 2003. godine.

231 *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 203.

232 Izjava svedoka Sulejmana Tihića, dok. pred. br. P608.1, *Milošević*, par. 89.

U Sremskoj Mitrovici zatočenici su bili smešteni u zatvorske ćelije veličine od 40 do 60 kvadratnih metara, u kojima nije bilo kreveta. Nedelju dana nakon dolaska dobili su prostirke na koje su mogli da legnu.²³³ Zbog malog prostora ljudi nisu mogli da ispruže noge tokom spavanja, pa je jedan broj njih bio prinuđen da spava na smenu.²³⁴ U ćelijama je bilo smešteno između 40 i 130 lica.²³⁵ Prostor je bio skučen i ljudi su terani da satima stoje u istom položaju.²³⁶ Kada su stražari ulazili u ćelije, zatočenici su morali da se okrenu prema zidu sa rukama na potiljku i spuštrenom glavom.²³⁷

Ćelije u kojima su bili zatvoreni imale su visoke prozore sa rešetkama.²³⁸ Za razliku od logora u Begejcima i Stajicevu, prostorije KPD Sremska Mitrovica su imale grejanje.²³⁹

Hrane je bilo nedovoljno i bila je lošeg kvaliteta. Obrok se često sastojao samo od hleba i čaja.²⁴⁰ Zatočenici svedoče da su često dobijali plesniv hleb i konzervu, za koju nisu dobijali otvarače.²⁴¹ Kuvana hrana se uglavnom sastojala od kupusa ili pasulja.²⁴² Hrana je donošena u ćelije i zatočenici su jeli na dušecima na kojima su sedeli i spavali.²⁴³ Ručak su morali da završe u roku od 5 ili 10 minuta.²⁴⁴

Zatočenici nisu imali osnovna sredstva za higijenu.²⁴⁵ Pored ćelija u kojima su bili smešteni nalazili su se toaleti sa lavaboim, koje su logoraši sami održavali.²⁴⁶ Iako su imali pristup vodi, kupanje im je bilo ograničeno. Pojednim zatočenicima je kupanje dozvoljeno tek nakon mesec dana.²⁴⁷

233 Svedočenje B.T. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Zapisnik sa saslušanja M.D. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Zapisnik sa saslušanja J.M. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

234 Izjava svedoka B.U., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje B.T. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Izjava svedoka M.T. data FHP-u, januar 2003. godine.

235 Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.T. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Z.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka D.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

236 Svedočenje Željka Šandora pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. decembra 2012. godine, str. 2257.

237 *Ibid.*

238 Svedočenje B.T. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Svedočenje A.K. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

239 Svedočenje Draga Jelića, navedeno prema: *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 239; Svedočenje Vilima Karlovića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 18. septembra 2013. godine, str. 8685.

240 Izjava svedoka B.B. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

241 Izjava svedoka Z.Š. data FHP-u, mart 2003. godine.

242 Izjava svedoka A.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.U., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka E.K., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

243 Svedočenje B.T. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Izjava svedoka GH-054, dok. pred. br. P02033, *Hadžić*, par. 53.

244 Izjava svedoka O.G. data FHP-u, mart 2003. godine.

245 Zapisnik sa saslušanja M.D. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

246 Izjava svedoka A.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje B.T. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Izjava svedoka M.A., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Zapisnik sa saslušanja M.D. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje A.K. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

247 Svedočenje Željka Šandora pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. decembra 2012. godine, str. 2257.

Zarobljeni D.G., civil iz Vukovara, u izjavi za FHP je rekao sledeće: „Nismo dobijali WC papir, zbog čega sam bio kivan i jednom prilikom sam pitao ispitivače zbog čega nam ne daju toalet papir. Odgovorili su mi da nas ima mnogo, oko 7.000, tako da ne mogu sve da nas snabdevaju WC papirom.“²⁴⁸ Logoraši koji su imali kod sebe novac mogli su da kupe toalet papir u zatvorskoj kantini.²⁴⁹

Logoraši u KPD Sremska Mitrovica nisu imali mogućnost da promene rublje ili odeću. Celo zatočeništvo su provodili u odeći u kojoj su dovedeni u logor.²⁵⁰ Jedan broj logoraša je po dolasku u logor dobio da obuče SMB uniformu.²⁵¹

Logoraši u Sremskoj Mitrovici su vrlo retko izvođeni u zatvorske šetnje – otprilike jednom u tri nedelje.²⁵²

v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša

Tokom boravka u logoru KPD Sremska Mitrovica zatočenici su bili izloženi svakodnevnom fizičkom i psihičkom maltretiranju od strane čuvara. U razgovoru sa istraživačima FHP-a, bivši logoraši ističu da se „skoro svaki kontakt sa čuvarima završio batinama“.²⁵³ Batina nisu bili pošteđeni ni ranjenici.²⁵⁴

Žene koje su bile zatvorene u KPD Sremska Mitrovica, naročito pripadnice ZNG, takođe su tučene i maltretirane od strane stražara.²⁵⁵

Kao i u drugim logorima, zatočenici u KPD Sremska Mitrovica su terani da pevaju srpske nacionalističke pesme.²⁵⁶ Čuvari su ih vređali i provocirali. Često su im govorili da ih „Tuđman neće“ i da nemaju gde da se vrate.²⁵⁷

Tokom noći čuvari su ulazili u ćelije, postrojavali zatočenike i maltretirali ih. Morali su svi da ustanu i stoje dok im čuvari ne narede da sednu.²⁵⁸

248 Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine.

249 Izjava svedoka O.G. data FHP-a, mart 2003. godine; Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

250 Zapisnik sa saslušanja M.D. sastavljen kod Općinskog suda u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

251 *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 206.

252 Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

253 Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine.

254 Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

255 Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

256 Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka B.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka E.K. data FHP-u, januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

257 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka B.B., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

258 Izjava svedoka J.M., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka K.H., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka O.G. data FHP-u, mart 2003. godine.

Polovinom decembra 1991. godine došlo je do smene čuvara u KPD Sremska Mitrovica, što je rezultiralo još gorim zlostavljanjem i maltretiranjem zatočenika.²⁵⁹ Najviše batina zatočenicima su dobili 15. januara 1992. godine, kada je Republika Hrvatska međunarodno priznata.²⁶⁰

VIII. Logor u Aleksincu

Jedan od prolaznih logora na teritoriji Srbije formiran je u kasarni JNA u Aleksincu. Komanda 1. VO je 22. novembra 1991. godine naredila prebacivanje 400 zarobljenika iz KP Doma u Sremskoj Mitrovici u Aleksinac zbog nedostatka mesta. Prebacivanje zatočenika je izvršeno sa osam autobusa pod komandom oficira iz 376. atb JNA.²⁶¹

U toku noći 23. novembra 1991. godine zarobljenicima određenim za transport iz KPD Sremska Mitrovica naredeno je da pakuju svoje stvari, nakon čega su isterani van prostorija zatvora gde su im ruke vezane žicom u redu po dvoje. Tako vezani su morali ući u autobus kojim su prebačeni u kasarnu JNA u Aleksincu. Tokom puta zatočenicima su u autobusu morali da drže pognute glave.²⁶²

Po dolasku u krug kasarne zatočenicima su isterani iz autobusa. Tu su ih dočekali vojnici u špaliru koji su ih tukli rukama, nogama i palicama.²⁶³ Nakon toga zatočenicima su smešteni u hangar u krugu kasarne, u kojem su morali da legnu potrbuške jedan do drugog.²⁶⁴ Tokom boravka u aleksinačkoj kasarni zatočenicima su svakodnevno premlaćivani od strane pripadnika specijalne Vojne policije iz Niša.²⁶⁵

Fond za humanitarno pravo je u oktobru 2019. godine uputio MO zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, sa pitanjem ko je bio komandant kasarne „Deligrad“ u Aleksincu.²⁶⁶ Prema odgovoru MO, u toku 1991. godine pa do jula 1992. godine u kasarni „Deligrad“ u Aleksincu nije bila smeštena ni jedna jedinica JNA.²⁶⁷

35

259 Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Logoraš R.A. u izjavi za FHP ističe: „Čak su i tih dana kada je Crveni krst bio tamo, tukli ljude; mi smo zatražili smenu čuvara, međutim došli su još gori.“ – Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

260 Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, mart 2003. godine.

261 Naređenje komande 1. VO br. 43/96-517 od 22. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P03197, *Hadžić*.

262 Svedočenje Z.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Izjava svedoka M.G. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

263 Izjava svedoka Z.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

264 Izjava svedoka K.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Z.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Izjava svedoka D.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a; Izjava Petra Mlinarića, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 336.

265 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 2003. godine.

266 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 2. oktobra 2019. godine, HlcIndexOut: 170-F139284.

267 Odgovor MO br. 18131-5 od 4. decembra 2019. godine.

IX. Logor u KPD Niš

Grad Niš se nalazi na jugoistoku Srbije. Od Vukovara je udaljen oko 375 kilometara.

i. Formiranje logora

Logor u Nišu se nalazio u okviru Kazneno-popravnog doma u Nišu. Ovaj logor je bio pod kontrolom Vojne policije JNA.²⁶⁸

Nije jasno ko je bio zapovednik ovog logora. Naime, u izjavama datim HDLSKL bivši logoraši navode da je zapovednik logora u Nišu bio izvesni pukovnik Radulović. Logoraši se sećaju da je Radulović bio na službi u Šibeniku ili Zadru pre nego što je postao zapovednik logora u Nišu.²⁶⁹ Logoraš Ž.S. se seća da je Radulović bio zarobljen od strane HV-a pre dolaska u Niš.²⁷⁰ U izjavi datoj medijima Branimir Kosec, sveštenik iz Vukovara, koji je bio u logoru u Nišu, seća se da je komandant logora bio izvesni pukovnik Jovanović.²⁷¹ FHP je 2. oktobra 2019. godine uputio MO zahtev za pristup informacijama od javnog značaja sa pitanjem ko je bio komandant sabirnog centra u Nišu u periodu od 18. novembra 1991. godine do 26. februara 1992. godine.²⁷² VP 1097 Niš je na osnovu ovlašćenja ministra odbrane odgovorila da Komanda kopnene vojske ne poseduje tražene informacije.²⁷³

Među ispitivačima u Nišu bili su i pripadnici Vojne policije iz VP 1219 Niš, dok su stvari oduzete od zarobljenika predate VP 1410.²⁷⁴ U komisiji koja je izdavala potvrde o oduzetim stvarima u logoru u Nišu bili su zastavnici Dragoslav Tomić i Stojan Cvetković.²⁷⁵ FHP je uputio zahtev MO u cilju prikupljanja podataka o zastavnicima Dragoslavu Tomiću i Stojanu Cvetkoviću iz VP 1410, kao i o jedinici kojoj su pripadali.²⁷⁶ Međutim, rešenjem od 4. februara 2020. godine VP 1097 Niš je odbio da dostavi ove podatke, pozivajući se na Zakon o zaštiti podataka o ličnosti.²⁷⁷

268 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3450.

269 Izjava svedoka Ž.S. data HDLSKL, arhiva FHP-a; Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3451-3452; Izjava svedoka A.K. data HDLSKL, arhiva FHP-a; „Hrvatski zarobljenici iz Vukovara mučeni u Nišu“, *BIRN*, 27. januar 2011. godine, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2011/01/27/hrvatski-zarobljenici-iz-vukovara-muceni-u-nisu/?lang=sr>, pristupljeno 24. februara 2020. godine.

270 Izjava svedoka Ž.S. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

271 „Hrvatski zarobljenici iz Vukovara mučeni u Nišu“, *BIRN*, 27. januar 2011. godine, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2011/01/27/hrvatski-zarobljenici-iz-vukovara-muceni-u-nisu/?lang=sr>, pristupljeno 24. februara 2020. godine.

272 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 2. oktobra 2019. godine, HlcIndexOut: 170-F139285.

273 Odgovor VP 1097 Niš br. 18132-6 od 2. decembra 2019. godine.

274 Potvrda o privremeno oduzetim predmetima od 24. januara 1992. godine, VP 1219, arhiva FHP-a.

275 *Ibid.*

276 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 16. decembra 2019. godine, HlcIndexOut: 170-F140174.

277 Odgovor VP 1097 Niš br. 492-10 od 4. februara 2020. godine.

ii. Zatočenici

U KP dom u Nišu prvi zatočenici su prebačeni u novembru 1991. godine iz KPD Sremska Mitrovica zbog nedostatka mesta. Po zatvaranju logora u Begejcima i Stajićevu u drugoj polovini decembra 1991. godine²⁷⁸, zatočenici iz ova dva objekta su prebačeni u KPD Sremska Mitrovica i u KPD Niš.²⁷⁹

Prema podacima FHP-a, među zatočenicima u KP domu u Nišu nije bilo žena, ali je bilo maloletnika.²⁸⁰

Logor je postojao u periodu od 18. novembra 1991. godine do 26. februara 1992. godine.²⁸¹ Iz ovog logora oslobođeno je 447 zatočenika.²⁸²

iii. Dolazak u logor

Kao i u drugim logorima, i u Nišu zatočenici su odmah po izlasku iz autobusa bili prinuđeni da prođu kroz špalir sastavljen od vojnih policajaca.²⁸³ Vojni policajci su vikali na logoraše da spuste glave, šutirali ih nogama, vređali ih i govorili im da smrde. Zatočenicima je rečeno da će ostati u logoru sve dok ne budu ispitani.²⁸⁴

iv. Uslovi boravka u logoru

Uslove smeštaja u KPD u Nišu zarobljenici opisuju kao bolje od uslova u Stajićevu i Begejcima. U ovom logoru zatočenici su bili smešteni u zatvorskim ćelijama u kojima su bili kreveti na sprat.²⁸⁵ Ćelije su imale granje.²⁸⁶

Ubrzo nakon dolaska u zatvor u Nišu, zatočenici su dobili stare SMB uniforme JNA da obuku i obrijani su do glave.²⁸⁷

Prvu noć po dolasku zarobljeni su morali da provedu stojeći uz krevete.²⁸⁸ U Nišu su zatočenici vođeni jednom nedeljno na tuširanje.²⁸⁹

278 Prema svedočenju zatočenika iz Begejaca i Stajićeva, oni su prebačeni u Sremsku Mitrovicu i Niš u periodu između 21. i 24. decembra 1991. godine.

279 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3448-3450.

280 Svedočenje Z.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine; Svedočenje D.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

281 *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 343;

282 Analiza podataka o zatočenicima dok. pred. br. P402.5, *Milošević*, str. 9.

283 Izjava svedoka M.S. data HDLSKL, arhiva FHP-a; Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3450-3451; Izjava svedoka P.R. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

284 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3451.

285 Svedočenje D.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

286 Izjava svedoka K.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka A.K. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

287 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3451; Izjava svedoka M.G. data HDLSKL, oktobar 2002. godine, arhiva FHP-a.

288 Izjava svedoka D.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

289 Svedočenje Z.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine.

Logoraši su dobijali tri obroka dnevno, ali je hrana koju su dobijali bila veoma vruća, a morali su da je pojedu za svega dva-tri minuta. Ukoliko neko nije uspeo da pojede obrok, na izlasku bi dobijao batine.²⁹⁰ Stražari su tukli logoraše prilikom odlaska u toalet, pa su zatočenici izbegavali da pitaju za dozvolu.²⁹¹

v. Psihičko i fizičko zlostavljanje logoraša

Zlostavljanje u logoru u Nišu zatočenici opisuju kao brutalnije nego u Stajićevu i u Begejcima. Vojnici su noću ulazili u ćelije, izvodili zarobljenike u hodnik i premlaćivali ih.²⁹² Kao i u drugim logorima, i u Nišu su čuvari bili posebno okrutni prema logorašima na putu do toaleta.²⁹³

Stražari su terali logoraše da stoje u mestu na prostoru od 1m² bez pomeranja više sati²⁹⁴, gurali im glavu u WC šolju i lomili prste na rukama udarcima.²⁹⁵

Prema svedočenju ljudi koji su boravili u logoru u Nišu, najviše su batina dobili 15. januara 1992. godine, kada je Hrvatska bila međunarodno priznata, kao i na pravoslavni Božić 7. januara.²⁹⁶

X. Vojno-istražni zatvor u Beogradu

Od decembra 1991. do početka leta 1992. godine više grupa zarobljenih pripadnika ZNG i MUP-a Hrvatske je iz logora prebačeno u Vojno-istražni zatvor (VIZ) u Beogradu. Grupa zatočenika koja je u prvoj polovini decembra razmenjena za zarobljene oficire JNA, provela je u prostorijama VIZ-a dva dana pre odlaska na razmenu.²⁹⁷ Ovde su duže bili smešteni oni zarobljenici protiv kojih je Vojno tužilaštvo vodilo istragu i podizalo optužnice.²⁹⁸ Aleksandar Vasiljević je u izjavi datoj Tužilaštvu MKSJ naveo da su optužnice podignute protiv 82 zatočenika, od kojih je njih 25 osuđeno pred Vojnim sudom u Beogradu.²⁹⁹ Iz ovog logora je sredinom avgusta 1992. godine izašlo 121 lice.³⁰⁰

290 Svedočenje D.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine; Izjava svedoka D.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

291 Svedočenje D.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 7156/04 od 1. decembra 2008. godine.

292 Izjava svedoka Z.R., januar 2005. godine, arhiva FHP-a.

293 Izjava svedoka M.G. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

294 Izjava svedoka K.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Z.R. pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu u predmetu P.br. 10394/07 od 1. oktobra 2008. godine.

295 Izjava svedoka K.R. data FHP-u, mart 2003. godine.

296 Izjava Željka Saba, navedeno prema filmu „Glavu dole, ruke na leđa“, B92, 2003. godine; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića od 11. aprila 2011. godine, str. 32; Izjava svedoka A.K. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

297 Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu Milošević od 4. februara 2003. godine, str. 15639.

298 Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 28. februara 2020. godine.

299 Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, Hadžić, par. 167.

300 Analiza podataka o zatočenicima, dok. pred. br. P402.5, Milošević, str. 9.

Bivši logoraš R.A. je istraživačima FHP-a ispričao sledeće: „Ja sam 01.07.1992. godine prebačen u Vojno-istražni zatvor u Beograd, kao ratni zločinac. Osuđen sam na smrt, spisak osuđenih je bio objavljen u 'Večernjim novostima', no ja nisam nikada primio tu odluku. Znam da je protiv više nas podignuta vojna optužnica, i to za zločin protiv civilnog stanovništva i oružanu pobunu (optužnicom je bilo obuhvaćeno oko 30-45 ljudi).“³⁰¹

Među zatočenicima u VIZ u Beogradu bilo je i žena.³⁰²

XI. Posete MKCK

Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) je u više navrata obišao logore u Begejcima, Stajićevu, Sremskoj Mitrovici i u Nišu. Logoraši su posete MKCK doživeli kao garanciju da neće biti ubijeni.³⁰³

Prilikom poseta MKCK logorima, vojska je pojedine zatvorenike sakrivala kako ne bi bili popisani.³⁰⁴ Grupa od desetak zarobljenika logora u Begejcima, među kojima je bila i jedna žena, prilikom dolaska MKCK odvojena je i zatvorena u zasebne prostorije, i oni nisu evidentirani.³⁰⁵ U KPD Niš tridesetak logoraša koji su bili u samicama skrivani su tako što su ih autobusima odvozili iz logora prilikom obilaska MKCK.³⁰⁶

Uslovi boravka u logorima su se popravljali nakon obilaska MKCK – logoraši su dobijali topli obrok, vodu za piće, bilo bi im dozvoljeno da se okupaju.³⁰⁷ Posredstvom MKCK zatočenci su mogli da pošalju pisane poruke porodicama.³⁰⁸ Međutim, premlaćivanje logoraša je nastavljeno i nakon tih poseta.³⁰⁹

39

301 Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

302 Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

303 Izjava svedoka G.B. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava svedoka Z.Š. data FHP-u, mart 2003. godine.

304 Izjava svedoka K.R. data FHP-u, mart 2003. godine.

305 Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Izjava svedoka B.V. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a. Svedočenje Mande Patko na Četvrtom forumu za tranzicionu pravdu, 29. oktobar 2008. godine, dostupno na: <https://www.recom.link/sr/manda-patko/>, pristupljeno 20. januara 2020. godine; Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, Milošević, par. 71.

306 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 2003. godine.

307 Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine.

308 Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine.

309 Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januara 2003. godine.

XII. Seksualno zlostavljanje u logorima

Više logoraša je u svojim svedočenjima navelo da su čuli za seksualna zlostavljanja kojima su žene u logorima bile izložene.³¹⁰ Ž.S. je u razgovoru sa istraživačima FHP istakao: „Ja znam da je u Begejcima bilo zatvoreno oko 20 žena, od kojih je jedna fizički i psihički zlostavljana. Nju su proglasili snajperistom i iz toga razloga su se na njoj svakodnevno izivljavali, više puta je silovana.“³¹¹

Prilikom svedočenja pred MKSJ psihijatar Mladen Lončar, koji je bio zatočen u Begejcima, potvrdio je da je bilo silovanja u logorima u Srbiji.³¹² Lončar u svom svedočenju navodi da je po izlasku iz logora u svojoj lekarskoj praksi imao priliku da razgovara sa ženama koje su preživele seksualno nasilje u logorima i da je tako saznao da su neke od njih odvođene ne samo u zgradu logora u Begejcima gde su bili smešteni stražari, nego i u zrenjaninske hotele, gde su bile izložene seksualnom zlostavljanju.³¹³

U optužnici protiv Vasiljevića i Živanovića, Županijsko državno odvjetništvo (ŽDO) u Osijeku, pozivajući se na izjave zatočenih žena, navodi da su zatočene žene bile izložene silovanju i seksualnom nasilju u logorima na teritoriji Srbije.³¹⁴

XIII. Smrt logoraša

Od posledica premlaćivanja i zlostavljanja, kao i usled odsustva adekvatne medicinske pomoći, u logorima u Srbiji preminulo je najmanje 14 zatočenika.

i. Kasarna JNA u Bujanj Potoku

Od posledica fizičkog zlostavljanja u kasarni JNA u Bujanj Potoku u septembru 1991. godine preminuo je **Mirko Tišma** iz Baranje.³¹⁵

Logoraši koji su dali izjave pred pravosudnim telima Hrvatske tokom istrage o logorima u Srbiji, navode da je Mirko Tišma tako jako pretučen da je preminuo.³¹⁶

310 Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3973; Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3461; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 17.

311 Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine.

312 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 5. septembra 2013. godine, str. 8227.

313 Svedočenje Mladena Lončara pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 6. septembra 2013. godine, str. 8231.

314 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 3.

315 *Ibid*, str. 16-17, 33; Telefonski razgovor sa svedokom J.K. od 25. februara 2020. godine, FHP.

316 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 16.

Komisija za nestala lica³¹⁷ predala je u julu 1995. godine posmrtnu ostatku Mirka Tišme tadašnjoj Komisiji za zatočene i nestale Republike Hrvatske.³¹⁸

ii. Logor Begejci

U logoru u Begejcima 3. decembra 1991. godine preminuo je **Zlatko Brajer**.³¹⁹

Po dolasku u logor u Begejcima, Zlatku Brajeru su stražari oduzeli lekove koje je imao kod sebe. B.Š., koja je bila zatočena u Begejcima sa Zlatkom Brajerom, ispričala je istraživačima FHP-a: „Jednom je tražio da ide u WC, stražar je došao po njega i dok je odlazio naglo mu je pozlilo, stražar ga je polegao po najbližem krevetu i tu je vrlo brzo nakon nekoliko minuta i umro.“³²⁰

Tomislav Đuranec, lekar Doma zdravlja „Borovo“, pregledao je Zlatka Brajera nakon smrti i zaključio da je on bio pretučen i da je, pored zlostavljanja i hronične bolesti za koju su mu oduzeti lekovi, zadobio i upalu pluća, usled čega je preminuo.³²¹

Komisija za nestala lica Srbije ne raspolaže informacijama o ekshumaciji i predaji posmrtnih ostataka Zlatka Brajera.³²² Njegovo ime se ne nalazi u evidenciji MKCK i ICMP.³²³

iii. Logor Stajićevo

Prema dostupnim podacima, u Stajićevu su preminula najmanje tri logoraša.

Prema svedočenju logoraša koji su bili zatočeni sa njim, **Branko Koch** (1942) je pretučen ispred štale dok je išao u toalet. Po povratku u štalu drugi logoraši su videli da je on pretučen i da se drži za grudi, nakon čega se srušio i preminuo.³²⁴ Sin Branka Kocha u iskazu datom pravosudnim organima Hrvatske ispričao je da ga je 15. decembra 1991. godine čuvar sa nadimkom Žuti odveo do oca, koji je ležao na podu potpuno go. Prema svedočenju I.K., na telu njegovog oca bili su vidljivi udarci pendreka. Kasnije

41

317 Pun naziv komisije 1995. godine glasio je: Komisija Savezne vlade za humanitarna pitanja i nestala lica. Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije osnovana 2006. godine nastavila je rad prethodnih vladinih tela na rešavanju pitanja nestalih lica – dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/latinica/komisija-za-nestala-lica.php>, pristupljeno 2. aprila 2020. godine.

318 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

319 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 24.

320 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine.

321 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 24.

322 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-5425/1-2019 od 3. decembra 2019. godine.

323 Popis imena osoba koje traže njihovi srodnici, MKCK, dostupno na: <https://familylinks.icrc.org/croatia/en/pages/search-persons.aspx>, pristupljeno 2. aprila 2020. godine; International Commission on Missing Persons, dostupno na: https://oic.icmp.int/index.php?w=mp_details&l=en&fname=zlatko&ffname=&lname=b&mp_search=+Search+&verification_code_a=&verification_code_b=&g-recaptcha-response=&verification_code=, pristupljeno 2. aprila 2020. godine.

324 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 25.

je saznao da je pretučen od strane čuvara kada je tokom noći išao u toalet.³²⁵ Jedan od logoraša koji je bio očevidac premlaćivanja Branka Kocha svedoči o tome da su mu „čuvari skakali po glavi“.³²⁶

Prema svedočenju Hichama Malle koji je bio zatočen u Stajićevu, **Ivan Kunac** (1951) je preminuo nakon premlaćivanja od strane pripadnika Vojne policije.³²⁷ Tokom noći 24. novembra 1991. godine, Ivan Kunac je vraćen u logor nakon ispitivanja. Ujutru su drugi zatočenici videli da je prekriven krvlju. Tražili su od potpukovnika Živanovića da ga pošalje u bolnicu, međutim Živanović je rekao da će lekar doći u logor da ga pregleda. Istog popodneva u logor je došla vojna lekarka, koja je rekla da nije potrebno bolničko lečenje i da će se vratiti dan kasnije. Međutim, Ivan Kunac je preminuo tokom noći.³²⁸

Posmrtni ostaci Ivana Kunca i Branka Kocha predati su 12. jula 1995. godine u Lipovcu, opština Nijemci.³²⁹

Prema svedočenju zarobljenog T.Đ. koji je bio u neposrednoj blizini, zatočenik **Ivan Kamerla** (1949) nije psihički mogao da podnese „sva ružna zbivanja i jednom je samo istrčao i krenuo prema ogradi, zakačio se na bodljikavu žicu i ubili su ga“.³³⁰ Svedoci takođe navode da je Ivan Kamerla bio pretučen od strane više čuvara logora.³³¹ Za premlaćivanja Ivana Kamerle pred Županijskim sudom u Osijeku osuđen je Ivica Vuletić, čuvar u Stajićevu.³³²

Posmrtni ostaci ubijenog Ivana Kamerle ekshumirani su sa beogradskog groblja Lešće i predati porodici 2006. godine.³³³

iv. KPD Sremska Mitrovica

Od kraja novembra 1991. godine do maja 1992. godine u logoru KPD Sremska Mitrovica od posledica premlaćivanja ili nepružanja adekvatne lekarske pomoći preminulo je najmanje 8 logoraša.

Božo Kelava je u drugoj polovini decembra 1991. godine iz logora u Stajićevu zajedno sa drugim zatočenicima prebačen u KPD Sremska Mitrovica. Prema izjavama logoraša, Kelava je bio zlostavljan

325 *Ibid*, str. 27.

326 *Ibid*, str. 32.

327 Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3441-3442; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 3; Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17303; Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. aprila 2013. godine, str. 3879.

328 Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 12. aprila 2013. godine, str. 3879-3880; Svedočenje Branka Čulića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. marta 2013. godine, str. 3441-3442; „Ivan Kunac“, HNK Radnički, dostupno na: <http://www.geocities.ws/hnkradnicki/pogKunac.html>, pristupljeno 28. februara 2020.

329 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

330 Izjava svedoka T.Đ. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Ivana Grujića pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 4. marta 2003. godine, str. 17303; Izjava Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godina.

331 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 24.

332 Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Ivica Vuletić* od 5. decembra 1997. godine, str. 3.

333 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

u oba logora.³³⁴ Ivica Vuletić, čuvar iz Stajićeva, osuđen je za prebijanje Bože Kelave u Stajićevu, usled čega je on preminuo 9. januara 1992. godine u KPD Sremska Mitrovica.³³⁵

Posmrtni ostaci Bože Kelave ekshumirani su sa groblja Lešće u Beogradu i predati porodici u julu 1995. godine.³³⁶

Josip Boldiš (1956) je preminuo od posledica zlostavljanja u KPD Sremska Mitrovica 23. februara 1992. godine.³³⁷ Više logoraša je svedočilo odvođenju Josipa Boldiša na ispitivanje nakon kojeg se nije vratio.³³⁸

Porodica Josipa Boldiša je za njegovu smrt saznala u avgustu 1992. godine, kada su poslednji logoraši razmenjeni. Kako im je rečeno, Josip je posredstvom MKCK tri dana pre smrti dobio poruku od supruge da se porodila i da je dobio ćerku, zbog čega se radovao u logoru. Nakon toga je pozvan na ispitivanje tokom kojeg je pretučen do smrti.³³⁹

Posmrtni ostaci Josipa Boldiša predati su porodici 1995. godine u Lipovcu.³⁴⁰

Zlatko Cvitković je bio sahranjen na Centralnom groblju u Sremskoj Mitrovici kao NN lice.³⁴¹ Njegovi posmrtni ostaci predati su porodici u martu 1997. godine.³⁴² FHP ne raspolaže podacima na koji je način Zlatko Cvitković preminuo.

Damir Kiralj (1959) je bio ranjen kada je zarobljen i sproveden u KPD Sremska Mitrovica. Videvši ga krvavog, logoraši koji su dovedeni nakon njega zatražili su od stražara da dovedu doktora. Međutim stražari su to odbili.³⁴³ Ujutro su ga logoraši zatekli ispruženog na podu, mrtvog. Damir Kiralj je preminuo u toku noći 20. na 21. novembar 1991. godine.³⁴⁴

Damir Kiralj je bio sahranjen na Centralnom groblju u Sremskoj Mitrovici kao NN lice.³⁴⁵ Komisija za nestala lica predala je posmrtnu ostatku Damira Kiralja porodici u martu 1997. godine.³⁴⁶

334 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 31.

335 *Ibid*, str. 41-42; Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Ivica Vuletić* od 5. decembra 1997. godine, str. 3 i 20.

336 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

337 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 46.

338 *Ibid*, str. 2, 28, 31.

339 *Ibid*, str. 46; Telefonski razgovor sa svedokom D.B. od 25. februara 2020. godine; „Srbin koji je branio Vukovar za DNEVNIK.hr o životu u Gradu Heroju: 'Stvaraju se temelji za nove sukobe'“, 16. novembar 2018. godine, dostupno na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/predrag-pedja-misic-za-dnevnik-hr-o-zivotu-u-vukovaru-stvaraju-se-temelji-za-nove-sukobe---538342.html>, pristupljeno 25. februara 2020. godine.

340 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

341 Odgovor JKP „Komunalije“ Sremska Mitrovica br. 4223-1/19 od 20. novembra 2019. godine.

342 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

343 Izjava svedoka Željka Šandora dok. pred. br. P00348, *Hadžić*, par. 67.

344 *Ibid*, par. 67-71.

345 Odgovor JKP „Komunalije“ Sremska Mitrovica br. 4223-1/19 od 20. novembra 2019. godine.

346 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine; Popis osoba koje se navode u optužnici, a čiji su posmrtni ostaci preuzeti iz SCG, dok. pred. br. 00551, *Mrkšić i dr.*

Od posledica prebijanja u KPD Sremska Mitrovica preminuo je i **Antun Plivelić**. Plivelić je sahranjen na Centralnom groblju u Sremskoj Mitrovici kao NN lice.³⁴⁷ Komisija za nestala lica Srbije je predala njegove posmrtno ostatke u julu 2003. godine.³⁴⁸

Niko Šoljić (1942) je bio u grupi zarobljenika koji su 22. novembra 1991. godine dovedeni u KPD Sremska Mitrovica. Nakon što su prošli kroz špalir, pripadnici policije naredili su im da se izuju i kleknu na jednu travnatu površinu. Nakon toga su ih policajci počeli udarati po kolenima i stopalima. Niko Šoljić se onesvestio tokom tog premlaćivanja. Ubrzo je preminuo.³⁴⁹

Niko Šoljić je bio sahranjen na Centralnom groblju u Sremskoj Mitrovici kao NN lice.³⁵⁰ Njegovi posmrtni ostaci predati su porodici u julu 2003. godine.³⁵¹

Ivan Švraka (1936) je preminuo neutvrđenog datuma u KPD Sremska Mitrovica.³⁵² Kako je u razgovoru sa istraživačima FHP-a potvrdio sin Ivana Švrake, on je u KPD Sremska Mitrovica preminuo od posledica premlaćivanja.³⁵³

Posmrtni ostaci Ivana Švrake ekshumirani su u martu 2002. godine sa groblja u Sremskoj Mitrovici.³⁵⁴

Đuro Tvorek (1953) je bio ranjen u noge neposredno pre pada Vukovara. Zarobljen je u „Borovo Komercu“ odakle je, zajedno sa drugim zarobljenicima, autobusom upućen za Srbiju. Autobus u kojem je bio više puta je zaustavljan do granice, a zarobljenici izvođeni iz autobusa i premlaćivani od strane nepoznatih pripadnika JNA. Supruga Đure Tvoreka čula je od ljudi koji su bili sa njim da je Đuro izvođen i tučen u tri navrata, od toga jednom u Bogojevu. Po dolasku u Sremsku Mitrovicu u toku noći 19/20. novembra 1991. godine, čovek koji je sedeo u autobusu do njega rekao je vojnicima da je Đuro izdahnuo. Telo Đure Tvoreka je prekriveno ćebetom i ostavljeno je pred zatvorom u Sremskoj Mitrovici.³⁵⁵

Đuro Tvorek je bio sahranjen na Centralnom groblju u Sremskoj Mitrovici kao NN lice.³⁵⁶ Njegovi posmrtni ostaci predati su porodici 2003. godine.³⁵⁷

347 Odgovor JKP „Komunalije“ Sremska Mitrovica br. 4223-1/19 od 20. novembra 2019. godine.

348 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

349 Svedočenje Ljube Pribudića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 17. oktobra 2013. godine, str. 8922-8923; Rešenje o proglašenju nestalog lica za umrlo, dok. pred. br. P03109, *Hadžić*.

350 Odgovor JKP „Komunalije“ Sremska Mitrovica br. 4223-1/19 od 20. novembra 2019. godine.

351 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine; Svedočenje Višnje Bilić pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3809.

352 Telefonski razgovor sa svedokom I.Š. od 2. marta 2020. godine; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 47.

353 Telefonski razgovor sa svedokom I.Š. od 2. marta 2020. godine.

354 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine.

355 Telefonski razgovor sa svedokom M.T. od 2. marta 2020. godine, FHP.

356 Odgovor JKP „Komunalije“ Sremska Mitrovica br. 4223-1/19 od 20. novembra 2019. godine.

357 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-53/1-2020 od 5. februara 2020. godine; „Pokopan vukovarski branitelj Đuro Tvorek“, *Index.hr*, 10. oktobar 2003. godine, dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/zagreb-pokopan-vukovarski-branitelj-djuro-tvorek/163730.aspx>, pristupljeno 28. februara 2020. godine.

v. KPD Niš

Krajem novembra 1991. godine, **Pero Mesić**, civil iz Donjeg Novog Sela kod Vinkovaca, zarobljen je i zajedno sa bratom prebačen najpre u KPD Sremska Mitrovica, a zatim u Niš. Za vreme boravka u logoru u Nišu Pero i njegov brat su više puta vođeni na ispitivanje. Prema svedočenju N.M., brata Pere Mesića, vojni policajci su jedan dan odveli njegovog brata na ispitivanje. Nakon dužeg vremena jedan podoficir JNA obavestio je N.M. da je njegov brat preminuo.³⁵⁸ Mesić je preminuo u KPD Niš 25. novembra 1991. godine. Tri dana kasnije, 28. novembra, sahranjen je na Novom groblju u Nišu.³⁵⁹

Posmrtni ostaci Pera Mesića ekshumirani su 2010. godine na niškom groblju i predati porodici.³⁶⁰

XIV. Ispitivanje u logorima

U svim navedenim logorima zatočenici su odvođeni u posebne prostorije na ispitivanja koja su bila praćena premlaćivanjem, vređanjem i maltretiranjem zatočenika.

Ispitivanje logoraša vršili su oficiri UB SSNO i OB JNA, kao i pripadnici TO i milicije SAO SBZS, uz prisustvo čuvara logora iz rezervnog sastava Vojne policije.³⁶¹ Logoraši su ispitivani o navodno počinjenim ratnim zločinima, o položajima hrvatskih snaga, o tome šta su videli ili čuli, o određenim osobama koje su poznavali, kao i o poslovanju firme u kojima su radili.³⁶² Ispitivači su provocirali i vređali logoraše nazivajući ih ustašama. Zatočenici svedoče o tome da su ih pitali koliko su dece zaklali, koga su sve ubili, ko je minirao srpske kuće i slično.³⁶³

45

Zatočenici su prisiljavani da potpišu pripremljene izjave u kojima je bilo navedeno da su odgovorni za ratne zločine, da su počinili silovanja ili ubistva.³⁶⁴

358 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv *Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića* od 11. aprila 2011. godine, str. 47.

359 Odgovor JKP Gorica-Niš br. 1-2737 od 12. novembra 2019. godine.

360 Odgovor Komisije za nestala lica br. 019-5425/1-2019 od 3. decembra 2019. godine.

361 Angažovanje OB u logorima ratnih zarobljenika od 10. oktobra 1991. godine, dok. pred. br. P03196, *Hadžić*; Izjava svedoka Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 16. februara 2006. godine, str. 4483 - 4484; Izjava Slavka Tomića data Vojnom sudu u Beogradu od 14. marta 2000. godine, pročitana pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 21. juna 2005. godine, str. 16; Svedočenje Bogoljuba Kijanovića pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 23. juna 2005. godine, str. 4; Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine; Predmet *Sremska Mitrovica (Marko Crevar)*, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/sm_marko_crevar.html, pristupljeno 26. marta 2020. godine.

362 Izjava svedoka T.D. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka G.B. data FHP-u, maj 2006. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

363 Izjava svedoka V.Š. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Z.Š. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka D.G. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka B.B. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

364 Izjava svedoka Z.C. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Ž.S. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Z.K. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

Prilikom ispitivanja zatočenici su bili fotografisani i snimani.³⁶⁵

Tokom boravka u logorima logoraši su više puta odvođeni na ispitivanje. Ispitivanja zarobljenika su bila česta, na svaka dva ili tri dana. Logoraši koji su bili u samicama ispitivani su više puta u toku jednog dana.³⁶⁶

Zatočenici su se retko žalili ispitivačima na uslove u logoru iz straha, ali pojedini su prijavili fizička maltretiranja i izgladnjivanje, što nije rezultiralo poboljšanjem uslova u logorima.³⁶⁷

XV. Ispitivači u logorima

UB SSNO je 10. oktobra 1991. godine izdala naređenje o angažovanju organa bezbednosti u logorima ratnih zarobljenika. Ovim naređenjem OB su bili zaduženi za prikupljanje podataka o „organizaciji, formaciji, naoružanju, obuci, informisanju, obaveštajnom i bezbednosnom obezbeđenju jedinica MUP-a i ZNG, kao i organima vlasti na teritoriji odakle su i na onoj sa koje su dejstvovali“, kroz obavljanje informativnih razgovora sa zarobljenicima u logorima.³⁶⁸

Približno 20. oktobra 1991. godine UB SSNO je u Begejce uputila operativni tim organa bezbednosti za istrage, na čijem čelu je bio Slavko Tomić, penzionisani pukovnik JNA.³⁶⁹ Ovaj tim je bio sastavljen od oficira JNA – pukovnika Bogoljuba Kijanovića, pukovnika Radovana Radivojevića, kapetana prve klase Slobodana Stošića i pukovnika Bogdana Vujića koji je bio u penziji.³⁷⁰ Ova grupa je u Begejce poslata sa zadatkom da radi na „istraživanju zločina koje su počinile paravojne snage, pojedinci sa teritorije zahvaćene ratnim dejstvima, a isto tako, kroz obavljanje informativnih razgovora sa njima, istraživali bi se i eventualni zločini koje bi počinili pripadnici jedinica JNA“. Ovaj zadatak sastojao se od ispitivanja zarobljenih i uzimanju njihovih izjava.³⁷¹

Dana 18. novembra 1991. godine UB SSNO je naredila operativnom timu za istrage pukovnika Slavka Tomića da se u toku dana premesti iz Begejaca u Sremsku Mitrovicu, „gde se formira logor za ratne

365 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

366 Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Izjava svedoka Z.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka K.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, mart 2003. godine.

367 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 2003. godine; Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 9. aprila 2013. godine, str. 3675.

368 Angažovanje OB u logorima ratnih zarobljenika od 10. oktobra 1991. godine, dok. pred. br. P03196, *Hadžić*.

369 Izjava svedoka Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 16. februara 2006. godine, str. 4483.

370 Izjava Slavka Tomića data Vojnom sudu u Beogradu od 14. marta 2000. godine pročitana pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 21. juna 2005. godine, str. 16; Svedočenje Bogoljuba Kijanovića pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 23. juna 2005. godine, str. 4.

371 Svedočenje Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 16. februara 2006. godine, str. 4481-4482; Svedočenje Bogoljuba Kijanovića pred Odeljenjem za ratne zločine u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 23. juna 2005. godine, str. 4 i 15.

zarobljenike, jer se očekuje pad Vukovara“.³⁷² Istog dana tim je relociran u Sremsku Mitrovicu.³⁷³ Rukovodilac operativnog i istražnog tima UB SSNO u Sremskoj Mitrovici bio je pukovnik Jugoslav Maksimović.³⁷⁴

Pored operativnog tima za istrage UB SSNO, uprave logora i pripadnika Vojne policije, zarobljenike u Begejcima, Stajićevu i KPD Sremska Mitrovica ispitivali su i zvaničnici i predstavnici vlasti SAO SBZS, kao i pripadnici TO i milicije SAO SBZS.³⁷⁵

Na zahtev ministra pravosuđa SAO SBZS Vojina Šuše, delegaciji iz SAO SBZS je uprava logora omogućila pristup logoru i ustupila spisak zatočenih u KPD Sremska Mitrovica, uz odobrenje UB SSNO.³⁷⁶ Pukovnik Jugoslav Maksimović izvestio je pretpostavljene u UB SSNO o poseti delegacije SAO SBZS od 10. decembra 1991. godine: „Hteli su da obidu zatvorenike i ja sam im, u skladu sa Vašom sugestijom, omogućio da pogledaju 3 sobe. Izjavili su kako su oni već prepoznali tridesetak lica – okorelih ustaša.“³⁷⁷

Logoraši svedoče o tome da su ih ispitivali i Slavoljub Sremac, sudija iz Vukovara, predsednik SDS-a za Vukovar Boro Savić, zatim tužilac iz Vukovara Grujo Amidžić, Željko Vračarić iz Vukovara, gradonačelnik Vukovara Slavko Dokmanović, kao i predsednik Vlade SAO SBZS Goran Hadžić.³⁷⁸

Početkom 1992. godine organ bezbednosti VP 9922³⁷⁹ podnosio je krivične prijave Vojnom tužilaštvu protiv pojedinih zatočenika, nakon čega je Vojno tužilaštvo podiglo optužnice.³⁸⁰ S tim u vezi, u KPD Sremska Mitrovica dolazile su i istražne sudije Vojnog suda u Beogradu koje su ispitivale zatočenike.

47

372 Svedočenje Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 16. februara 2006. godine, str. 4483-4484.

373 Izjava Slavka Tomića data Vojnom sudu u Beogradu od 14. marta 2000. godine pročitana pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 21. juna 2005. godine, str. 16; Svedočenje Bogoljuba Kijanovića pred Višim Sudom u Beogradu u predmetu *Mirosljub Vujović i dr.* od 23. juna 2005. godine, str. 4; Svedočenje Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 16. februara 2006. godine, str. 4484; Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15 marta i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 170.

374 Dopis Jugoslava Maksimovića pukovniku Gligoreviću, dok. pred. br. P03200, *Hadžić*; Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 169.

375 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Stanko Vujanović i dr.* od 28. aprila 2003. godine, str. 8 i 15; Predmet *Sremska Mitrovica (Marko Crevar)*, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/sm_marko_crevar.html, pristupljeno 26. marta 2020. godine; Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine.

376 Dopis Jugoslava Maksimovića pukovniku Gligoreviću, dok. pred. br. P03200, *Hadžić*, str. 2; Pismo Vojina Šuše komandantu 1. VO od 27. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P03262, *Hadžić*.

377 Dopis Jugoslava Maksimovića upućen pukovniku Gligoreviću, dok. pred. br. P03200, *Hadžić*, str. 2.

378 Izjava svedoka Z.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Ivana Gašparovića od 7. i 8. maja 2013. godine, dok. pred. br. P02990, *Hadžić*, par. 39; *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 207; Optužnica ŽDO u Vukovaru protiv *Veljka Kadijevića i dr.* od 24. decembra 2002. godine, str. 44; Svedočenje Hicham Malla pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 11. aprila 2013. godine, str. 3869-3870.

379 U izjavi datoj Tužilaštvu MKSJ Lakić Đorović, bivši vojni tužilac, navodi da je VP 9922 zapravo UB SSNO, videti u: Izjava svedoka Lakića Đorovića od 30, 31. avgusta i 1. septembra 2006. godine, dok. pred. br. P02671.B, *Šainović i dr.*, par. 22.

380 Predmet Vojnog suda u Beogradu *Filiković i dr.*, arhiva FHP-a; Predmet Vojnog suda u Beogradu *Sabljić i dr.*, arhiva FHP-a.

Među njima su bili potpukovnik Milorad Vukosav³⁸¹ i kapetan Mirko Stojanović³⁸², kao i Milomir Šalić.³⁸³

Prema svedočenju Aleksandra Vasiljevića, krivične prijave su podnete protiv 186 logoraša „koji su bili osumnjičeni da su počinili ratne zločine, ubistva, silovanja, spaljivanje leševa i oružanu pobunu“.³⁸⁴ Tužilaštvo je podiglo optužnice protiv 82 lica, a njih 25 je osuđeno pred Vojnim sudom.³⁸⁵

Ispitivači u logorima u većini slučajeva nisu govorili imena zatočenicima, te su oni mogli samo da ih identifikuju po činovima i uniformi ili, najčešće, kao vojna lica. Neki od ispitivača su prilikom isleđivanja zatočenika koristili nadimke ili pseudonime. Bogdan Vujić, član tima za istrage UB SSNO, svedočio je pred MKSJ da je prilikom ispitivanja koristio pseudonim „pukovnik Branko“.³⁸⁶ Direktorica vukovarske bolnice dr Vesna Bosanac se seća da je tokom boravka u KPD Sremska Mitrovica svakodnevno ispitivana od strane pukovnika Branka.³⁸⁷

U logorima u Begejcima i Stajićevu zatočeničke je ispitivao i komandant logora potpukovnik Miroslav Živanović iz UB SSNO.³⁸⁸ Najmanje jedan logoraš seća se da je video Miroslava Živanovića i u KPD Sremska Mitrovica.³⁸⁹

Prema podacima MO, Živanović je tokom 1991. i 1992. godine privremeno upućen iz garnizona Beograd u garnizon Sremska Mitrovica.³⁹⁰ Pored toga, naređenje br. 2-2 načelnika Personalne uprave SSNO upućuje na to da je Miroslav Živanović 7. januara 1992. godine poslat u „centar za ratne zarobljenike“ u Sremskoj Mitrovici.³⁹¹ FHP je ovo naređenje tražio od MO po osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.³⁹² MO je odbilo zahtev, navodeći da se „ne zna koja se informacija traži navedenim zahtevom, već se traži dostavljanje dokumenta koji sadrži

381 Predmet Vojnog suda u Beogradu *Filiković i dr*, arhiva FHP-a.

382 Zapisnik o saslušanju svedoka K.P. od 25. februara 1992. godine, KI br. 545/92, arhiva FHP-a.

383 Svedočenje Željka Šandora pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 7. septembra 2013. godine, str. 2261-2262.

384 Izjava Aleksandra Vasiljevića od 11-15. marta 2013. i 17. i 19. aprila 2013. godine, dok. pred. br. P02913.1, *Hadžić*, par. 167.

385 *Ibid*; Šest lica je osuđeno na smrtne kazne, dok su ostali osuđeni na kazne zatvora od 6 do 20 godina, arhiva FHP-a; „Trojici okrivljenih smrtna kazna“, *Vojska*, 2. jul 1992. godine; „Kazna za oružanu pobunu“, *Narodna armija*, 7. maj 1992. godine.

386 Svedočenje Bogdana Vujića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr*. od 17. februara 2006. godine, str. 4547; Svedočenje Bogdana Vujića pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Miroslav Vujović i dr*. od 17. decembra 2004. godine, str. 68; Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 5. februara 2003. godine, str. 15662-15663.

387 Izjava Vesne Bosanac pisana u zatvoru, dok. pred. br. D95, *Milošević*, str. 110; Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 9. aprila 2013. godine, str. 3674-3675; Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr*. od 26. marta 1996. godine, str. 215-216.

388 Izjava svedoka GH-085, dok. pred. br. P02993.B, *Hadžić*, str. 8.

389 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2020. godine, arhiva FHP-a.

390 Miroslavu Živanoviću je vojna služba prestala 1994. godine. Ministarstvo odbrane navodi „trajnu nesposobnost za službu“ kao razlog. Odgovor MO br. 10566-9/19 od 24. januara 2020. godine.

391 Twelfth Prosecution Motion for leave to amend its Rule 65ter exhibit list, 1. jul 2013. godine, *Hadžić*, str. 6.

392 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 15. januara 2020. godine, HlcIndexOut: 170-F140851.

određenu informaciju kao nosač informacije“.³⁹³ FHP je iz tog razloga uputio novi zahtev u kojem je od MO tražio informaciju: da li je naredbom 2-2 načelnika Personalne uprave SSNO general-majora Gojka Krstića od 7. januara 1992. godine potpukovnik Miroslav Živanović upućen u sabirni centar KPD Sremska Mitrovica i na koje radno mesto.³⁹⁴ Međutim, MO je donelo rešenje o odbijanju zahteva, u kojem se navodi da su „podaci o dužnosti koju je Miroslav Živanović obavljao u Vojci Jugoslavije, odnosno dužnost na koju je raspoređen po aktu o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji formacijskih mesta u Vojsci Jugoslavije, tajni podaci označeni stepenom tajnosti 'Poverljivo.'“³⁹⁵ FHP nalazi da je neobično što su ovi podaci označeni kao poverljivi, s obzirom da je MO prethodno FHP-u dostavilo podatak o Živanovićevoj službi u garnizonu Sremska Mitrovica.³⁹⁶

O potpukovniku Miroslavu Živanoviću, komandantu logora u Stajićevu i Begejcima, logoraši govore kao o čoveku koji je pokazivao saosećanje prema logorašima i u čijem prisustvu nije bilo maltretiranja zatvorenika.³⁹⁷ Međutim, pojedini logoraši svedoče da je Živanović bio prisutan kada su logoraši prebijani.³⁹⁸

Miroslav Živanović je preminuo 24. juna 2013. godine.³⁹⁹

i. Pripadnici TO i milicije SAO SBZS

Hrvatske civile i vojnike u logorima su ispitivali i pripadnici TO i milicije SAO SBZS, uz odobrenje uprave logora i čelnika UB SSNO.⁴⁰⁰ Neke od njih su logoraši poznavali iz Vukovara.⁴⁰¹ Prilikom ispitivanja zatočenici su bili mučeni i premlaćivani. Premlaćivanje zatočenika od strane pripadnika TO i milicije SAO SBZS odvijalo se uz znanje, a neretko i uz prisustvo oficira JNA.⁴⁰² Pred sudovima u Hrvatskoj više pripadnika milicije i TO je osuđeno za nečovečno postupanje prema zatvorenicima u logorima u KPD Sremska Mitrovica, Stajićevu i Begejcima.⁴⁰³

49

393 Odgovor, MO br. 10566-11/19 od 27. januara 2020. godine.

394 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen MO 30. januara 2020. godine, HlcIndexOut: 170-F141128.

395 Odgovor, MO br. 1047-5 od 14. februara 2020. godine.

396 Odgovor, MO br. 10566-9/19 od 24. januara 2020. godine.

397 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine; Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 2008. godine; Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine.

398 Svedočenje C-1149 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 14. jula 2003. godine, str. 24269.

399 „Živanović je preminuo, Vasiljević živi u Beogradu“, *Glas Slavonije*, 26. oktobar 2013. godine, dostupno na: <http://www.glas-slavonije.hr/214484/1/Zivanovic-je-preminuo-Vasiljevic-zivi-u-Beogradu>, pristupljeno 15. januara 2020. godine.

400 Slobodan Gojković, pripadnik milicije SAO SBZS, prilikom iznošenja odbrane pred Županijskim sudom u Vukovaru naveo je da je njega i druge pripadnike milicije po dolasku u KPD Sremska Mitrovica primio jedan major JNA, videti u: Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine, str. 2; Jugoslav Maksimović u pismu upućenom pukovniku Gligoreviću iz UB SSNO navodi da dolazak operativnih ekipa sa područja SAO SBZS mora da se usaglasi u UB SSNO sa generalom Vasiljevićem, videti u: Dopis Jugoslava Maksimovića pukovniku Gligoreviću, dok. pred. br. P03200, *Hadžić*, str. 2.

401 Witness statement of Franjo Kožul, Memorial of the Republic of Croatia, vol II, *Croatia v. Yugoslavia*, ICJ, str. 418.

402 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine, str. 2-5.

403 Procesuiranja zbog kaznenih djela ratnih zločina počinjenih u logorima i zatvorima tijekom Domovinskog rata, DORH, oktobar 2015. godine, dostupno na: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=1907>, pristupljeno 20. februara 2020. godine.

Zatočenici svedoče o dolascima Marka Kraguljca, rezervnog kapetana 453. mehanizovane brigade JNA iz Sremske Mitrovice⁴⁰⁴ u logore u Stajićevo i Sremskoj Mitrovici.⁴⁰⁵ U svojoj izjavi pred Županijskim sudom u Vukovaru, Josip Crnjac je ispričao da ga je u Sremskoj Mitrovici ispitivao Marko Kraguljac, koji je bio njegov komšija iz Vukovara. Kraguljac je prilikom ispitivanja stavio bokser na ruku i udario ga u lice.⁴⁰⁶ Kraguljac je dolazio i u Stajićevo, gde je naređivao da se istuku određeni zatočenici.⁴⁰⁷

Jedan od ispitivača u logorima bio je i Marko Crevar, pripadnik TO, a zatim milicije SAO SBZS, koji je pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu oglašen krivim za mučenje dva zatočenika logora u Sremskoj Mitrovici.⁴⁰⁸

Slobodan Gojković, pripadnik milicije SAO SBZS, pred Županijskim sudom u Vukovaru oglašen je krivim za mučenje i nečovečno postupanje tokom ispitivanja zatočenika u KPD Sremska Mitrovica u februaru 1992. godine. Slobodan Gojković je prilikom iznošenja odbrane naveo da je njega i druge pripadnike milicije po dolasku u KPD Sremska Mitrovica primio major JNA. Oni su iz Vukovara poslali iz štaba radi ispitivanja zarobljenih Hrvata na okolnosti nestanka Srba u Vukovaru 1991. godine.⁴⁰⁹

U januaru i februaru 1992. godine u logor u KPD Sremska Mitrovica dolazio je i Žarko Amidžić, kapetan I klase u rezervi iz Vukovara, koji je učestvovao u ispitivanju i fizičkom zlostavljanju logoraša.⁴¹⁰

Zatočenici svedoče da su ih tokom boravka u logorima ispitivali i tukli i kapetan Medić, kapetan Đuka, vojno lice Stošić⁴¹¹, Veselin Petrović zvan Veso⁴¹², Žarko Leskovac⁴¹³, Darko Fot⁴¹⁴, Mihailo Katalina zvan Pahulj⁴¹⁵, Milan Ikač zvan Turukalo i Jovanović zvan Boga⁴¹⁶. Radivoje Jakovljević zvan Frižider i Zoran Stanković zvan Kesega iz Vukovara dolazili su u logor Stajićevo, gde su u podrumu maltretirali i tukli zatočnike.⁴¹⁷

404 Komandant 453. mbr bio je potpukovnik Ilija Jokić, videti u: Izveštaj o uspostavljanju civilne vlasti, štabova TO i organa unutrašnjih poslova od 15. decembra 1991. godine, dok. pred. br. P02006.1981, *Hadžić*; Informacija komande 453. mbr broj 81-987/1 od 9 aprila 1992. godine, dok. pred. br. P01698, *Hadžić*; Svedočenje Dušana Jakšića pred MKSJ u predmetu *Mrkšić i dr.* od 14. septembra 2006. godine, str. 11897.

405 Report on the Battle for Vukovar - Cherif Bassiouni, dok. pred. br. 00603, *Mrkšić i dr.*, str. 35; Presuda Županijskog suda u Vukovaru *Stanko Vujanović i dr.* od 28. aprila 2003. godine, str. 21.

406 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Stanko Vujanović i dr.* od 28. aprila 2003. godine, str. 8.

407 *Ibid.*, str. 8 i 15.

408 Predmet *Sremska Mitrovica (Marko Crevar)*, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/sm_marko_crevar.html, pristupljeno 30. januara 2020. godine.

409 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine, str. 2-8; Izjava svedoka B.B. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a.

410 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Žarko Amidžić* od 1. juna 2000. godine, str. 4-7.

411 Zapisnik sa saslušanja J.M. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

412 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Žarko Amidžić* od 1. juna 2000. godine, str. 5; Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine, str. 2; Witness statement of Franjo Kožul, Memorial of the Republic of Croatia, vol II, *Croatia v. Yugoslavia*, ICJ, str. 418.

413 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine, str. 4-5.

414 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Stanko Vujanović i dr.* od 28. aprila 2003. godine, str. 7.

415 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; str. 3; Optužnica ŽDO u Vukovaru protiv *Stevana Curnića i dr.* od 30. maja 1999. godine.

416 Witness statement of Franjo Kožul, Memorial of the Republic of Croatia, vol II, *Croatia v. Yugoslavia*, ICJ, str. 417.

417 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Stanko Vujanović i dr.* od 28. aprila 2003. godine, str. 3, 11, 17.

XVI. Čuvari u logorima

Čuvari u logorima su bili pripadnici i rezervisti Vojne policije JNA. Zatočenici u svojim izjavama navode više imena i nadimaka čuvara iz logora.⁴¹⁸ Logoraši su od samih čuvara čuli da su neki od njih izašli iz zatvora i dobrovoljno se priključili JNA.⁴¹⁹ Neretko su čuvari iz jednog logora premeštani u druge logore.⁴²⁰

Čuvari u logorima su nosili različite uniforme – policijske plave i maslinasto zelene uniforme JNA.⁴²¹ Čuvar sa nadimkom Žare u logoru u Begejcima je nosio uniformu JNA sa belim opasačem, dok su neki nosili kamuflažnu uniformu.⁴²²

Jedan od čuvara u Stajićevu bio je Slobodan Bačić zvani Čobo, koji je 1999. godine osuđen u odsustvu pred Županijskim sudom u Osijeku na 10 godina zatvora.⁴²³

Pred hrvatskim pravosuđem osuđen je i Ivica Vuletić, čuvar u logorima u Stajićevu i Begejcima koji je „zarobljene pripadnike hrvatske vojske (ZNG), hrvatske policije, te druge zarobljene osobe tukao šakama, nogama obuvenim u vojničku čizmu, palicom po glavi i tijelu, gurao im palicu u usta te ih prisiljavao da pjevaju srpske pjesme, nanijevši im tako veliku fizičku i psihičku bol, pa su uslijed takvog fizičkog izživljavanja zarobljenici Kamerla Ivan i Kelava Božo preminuli od zadobivenih ozljeda.“⁴²⁴ Vuletić je osuđen na 20 godina zatvora.⁴²⁵

418 U knjizi *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991 u 21. stoleće* HDLSKL navodi veći broj imena čuvara iz logora na teritoriji Srbije. U ovom dosijeu navedena su imena i nadimci onih čuvara koje logoraši eksplicitno pominju u izjavama dostupnim FHP-u.

419 Svedočenje C-1160 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. septembra 2003. godine, str. 26807.

420 Zarobljeni Z.P. je u izjavi za HDLSKL ispričao: „Oko dva mjeseca bio sam u Stajićevu, zatim su me prebacili u Sremsku Mitrovicu – misleći biće bolje, ali bilo je još gore što se batina tiče, jer za mnom su došle i te zvijeri Mađar i Crnogorac.“ Navedeno prema: Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Ivica Vuletić bio je čuvar u Stajićevu i Begejcima, videti u: Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Ivica Vuletić* od 5. decembra 1997. godine.

421 Izjava svedoka Željka Šandora od 17. juna 2003. godine, dok. pred. br. P00348, *Hadžić*, par. 78; Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine.

422 Svedočenje GH-071 pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 1. maja 2013. godine, str. 3955.

423 Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Slobodan Bačić* od 14. aprila 1999. godine.

424 Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Ivica Vuletić* od 5. decembra 1997. godine, str. 2-3.

425 Ivica Vuletić je istom presudom osuđen i za ubistva u Vukovaru, videti u: Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Ivica Vuletić* od 5. decembra 1997. godine, str. 3; Ivica Vuletić je deo kazne odslužio u zatvoru u Hrvatskoj, a drugi deo u Srbiji koja je presudu i priznala, videti u: „Saopštenje DORH: Netočni su navodi da Državno odvjetništvo nije ništa poduzelo“, 22. maj 2009. godine, dostupno na: <http://www.dorh.hr/NetocniSuNavodi>, pristupljeno 27. marta 2020. godine.

Zatočenici logora u Begejcima se sećaju mnogih imena i nadimaka stražara poput: Gugi iz Ključa⁴²⁶, desetari Žare, Borko i Šeki⁴²⁷, Gagi,⁴²⁸ Voja⁴²⁹, Rambo⁴³⁰, Crnogorac⁴³¹, čuvar sa nadimkom Kapo⁴³², Rajko⁴³³ i drugi.

Iz Stajićeva logoraši se sećaju Mađara, Crnogorca⁴³⁴ i čuvara sa nadimkom Tajči.⁴³⁵

Logoraši iz KPD Sremska Mitrovica pamte Simu, Lakija⁴³⁶, Zeku i Marka⁴³⁷, zatim Žarka⁴³⁸, Kida⁴³⁹, Tovirca iz Bosanskog Šamca⁴⁴⁰, Tajsona⁴⁴¹, Mađara⁴⁴² i Crnogorca.⁴⁴³

Logoraši se sećaju vodnika Safeta Bešlije, prisutnog u Begejcima i u kasarni u Bujanj Potoku.⁴⁴⁴

Logoraši iz Niša pamte stražara koji se prezivao Šćekić⁴⁴⁵, zatim Šaponju i Sajdžiju⁴⁴⁶, vodnika Čekića⁴⁴⁷ i jednog civila koji se zvao Dino.⁴⁴⁸

Logoraši koji su iz KPD Sremska Mitrovica prebačeni u VIZ Beograd u pratnji „specijalaca iz Topčidera“ sećaju se da se jedan od čuvara zvao Milivoje Sretenović.⁴⁴⁹

426 Izjava svedoka B.V. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

427 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, jun 2006. godine; Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka B.V. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava svedoka C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, par. 40, 51, 81; Zapisnik sa saslušanja B.K. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

428 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

429 *Ibid*; Izjava C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, par. 81.

430 Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava C-1160, dok. pred. br. P542.1A, *Milošević*, par. 41, 81.

431 Izjava svedoka G.V. data HDLSKL, septembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

432 Izjava svedoka A.K. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

433 *Ibid*.

434 *Ibid*; Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

435 Izjava svedoka M.S. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

436 Izjava Sulejmana Tihića od 22. i 23. septembra 1994. i 31. oktobra 1994. godine, dok. pred. br. P608.1, *Milošević*, par. 92.

437 Izjava svedoka B.B. data HDLSKL, januar 2003. godine, arhiva FHP-a; Izjava Sulejmana Tihića od 22. i 23. septembra 1994. godine i 31. oktobra 1994. godine, dok. pred. br. P608.1, *Milošević*, par. 92.

438 Izjava svedoka Z.K., januar 2003. godine, data FHP-u; Zapisnik sa saslušanja B.K. pred Općinskim sudom u Vukovaru od 8. decembra 2010. godine, arhiva FHP-a.

439 Izjava Sulejmana Tihića od 22. i 23. septembra 1994. i 31. oktobra 1994. godine, dok. pred. br. P608.1, *Milošević*, par. 92.

440 *Ibid*.

441 Izjava svedoka R.A. data FHP-u, mart 2003. godine.

442 *Ibid*.

443 Izjava svedoka Z.P. data HDLSKL, decembar 2002. godine, arhiva FHP-a.

444 Izjava svedoka B.V. data HDLSKL, novembar 2002. godine, arhiva FHP-a; Izjava Branka Šimunića, navedeno prema *Putevima pakla kroz srpske koncentracijske logore 1991. u 21. stoljeće*, Zagreb, HDLSKL, 2000. godina, str. 61; Optužnica ŽDO u Osijeku protiv Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića od 11. aprila 2011. godine, str. 16-17.

445 Optužnica ŽDO u Osijeku protiv Aleksandra Vasiljevića i Miroslava Živanovića od 11. aprila 2011. godine, str. 32.

446 Izjava svedoka P.R. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

447 Izjava svedoka A.K. data HDLSKL, arhiva FHP-a.

448 *Ibid*.

449 Izjava svedoka Željka Šandora od 17. juna 2003. godine, dok. pred. br. P00348, *Hadžić*, par. 118-119.

Za stražare koje su zatočenici u svojim izjavama naveli po imenu, FHP je uputio zahteve za pristup informacijama od javnog značaja MO. Međutim, MO u svojim odgovorima navodi da ime i prezime nisu dovoljni za identifikaciju lica za koje se traže podaci, kao i da se zahtev odnosi na informacije koje sadrže podatke o ličnosti čijim bi dostavljanjem bilo ugroženo pravo na privatnost.⁴⁵⁰

XVII. Razmene

Počevši od decembra 1991. godine, skoro na svakih mesec dana organizovane su razmene zarobljenika između JNA i hrvatskih snaga, uz posredovanje MKCK.⁴⁵¹ Svaku razmenu je odobravao i potvrđivao Štab Vrhovne komande OS SFRJ.⁴⁵²

Sporazum o puštanju na slobodu i repatrijaciji svih zarobljenika postignut je u Ženevi, 28. i 29. jula 1992. godine između premijera Republike Hrvatske Franje Gregurića i premijera Savezne Republike Jugoslavije Milana Panića. Sporazum je potvrđen 7. avgusta 1992. godine u Budimpešti.⁴⁵³

Na osnovu ovog sporazuma organizovana je razmena po principu „svi za sve“ 14. avgusta 1992. godine u mestu Nemetin kod Osijeka. Tada je razmenjena poslednja grupa od oko 700 logoraša iz logora u Srbiji.⁴⁵⁴

Prema sporazumu, razmenjeni su i oni logoraši protiv kojih su vođeni sudski postupci pred vojnim sudovima i koji su pred njima osuđeni.⁴⁵⁵

450 Odgovor MO br. 10566-2 od 24. oktobra 2019. godine; Odgovor Generalštaba VS br. 1507-2 od 5. novembra 2019. godine; Odgovor Generaštaba VS br. 1509-2 od 5. novembra 2019. godine; Odgovor MO br. 10566-3. od 5 decembra 2019. godine; Odgovor MO br. 18131-5 od 4. decembra 2019. godine; Odgovor MO br. 492-2 od 10. januara 2020. godine.

451 Razmeni koja je organizovana 10. decembra 1991, godine prisustvovao je i Aleksandar Vasiljević. Tada je pedesetak zatočenika, mahom medicinskog osoblja vukovarske bolnice, razmenjeno za zarobljene pripadnike JNA i grupe *Labrador*, videti u: Svedočenje Aleksandra Vasiljevića pred MKSJ u predmetu *Hadžić* od 2. septembra 2013. godine, str. 7885; Svedočenje Vesne Bosanac pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 5. februara 2003. godine, str. 15729; Izjava svedoka B.K. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka Ž.P. data FHP-u, januar 2003. godine; Izjava svedoka G.V. data FHP-u, januar 2003. godine.

452 „Sve je to laž – pismo generala Tumanova“, *Nin*, 24. jul 1992. godine.

453 Ovaj sporazum potvrđen je 7. avgusta 1992. godine u Budimpešti kao deo Memoranduma o razumevanju od 27. novembra 1991. godine i njegovog Dodatka od 23. maja 1992. godine. Videti u: Sporazum između Hrvatske i SRJ o sprovođenju Ženevskih konvencija u okviru Memoranduma o razumevanju od 27. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P02670.B, *Hadžić*.

454 Izjava svedoka D.R. data FHP-u, mart 2003. godine; Izjava svedoka Z.Š. data FHP-u, mart 2003. godine.

455 Izjava svedoka M.V. data FHP-u, februar 2006. godine; Sporazum između Hrvatske i SRJ o provođenju Ženevskih konvencija u okviru Memoranduma o razumevanju od 27. novembra 1991. godine, dok. pred. br. P02670.B, *Hadžić*.

XVIII. Sudski postupci vezani za logore na teritoriji Srbije

i. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

Logori za Hrvate u Srbiji bili su predmet dve optužnice Tužilaštva MKSJ, i to u predmetima *Milošević* i *Hadžić*. Optužnica je bivšeg predsednika Srbije Slobodana Miloševića teretila, između ostalog, i za protivpravno zatočenje i zatvaranje pod nehumanim uslovima hrvatskog i drugog nesrpskog stanovništva sa područja SAO SBZS-a, SAO Zapadne Slavonije, SAO Krajine i Dubrovnika i okoline. Optužen je za „dugotrajno i rutinsko zatvaranje i zatočenje više hiljada hrvatskih i drugih nesrpskih civila u zatočeničkim objektima u Hrvatskoj i izvan nje, uključujući zatvoreničke logore koji su se nalazili u [...] Srbiji“⁴⁵⁶, kao i za uspostavljanje i održavanje nehumanih životnih uslova za hrvatske i druge nesrpske civile zatočene u zatočeničkim objektima, te za mučenje, premlaćivanje i ubijanje hrvatskih i drugih nesrpskih civila zatočenih u ovim objektima. Postupak protiv Slobodana Miloševića okončan je njegovom smrću u martu 2006. godine.⁴⁵⁷

Goran Hadžić, predsednik Vlade samoproglašene SAO SBZS i nakon toga predsednik Republike Srpske Krajine (RSK), pred MKSJ je optužen za protivpravno zatvaranje ili pritvaranje u nehumanim uslovima Hrvata i drugih nesrba u nekoliko zatočeničkih objekata u Srbiji, poput Stajićeve, Begejaca, zatvora u Sremskoj Mitrovici, zatvora u Šidu, kao i nekoliko objekata u Hrvatskoj.⁴⁵⁸ Dana 22. jula 2016. godine, Pretresno veće je obustavilo postupak protiv Gorana Hadžića nakon njegove smrti 12. jula 2016. godine.⁴⁵⁹

ii. Suđenja pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu

Udruženje „Vukovar 1991.“ i FHP su u maju 2008. godine podneli krivičnu prijavu TRZ-u u kojoj je imenom, prezimenom ili nadimkom navedeno 54 zapovednika i stražara u logorima u Srbiji – KPD Sremska Mitrovica, KPD Niš, VIZ u Beogradu, Begejci i Stajićevo.⁴⁶⁰ Dve godine kasnije zamenik tužioca za ratne zločine izjavio je da je u toku pretkrivični postupak⁴⁶¹, međutim do danas je u Srbiji samo jedna osoba osuđena za zločine počinjene u logorima na teritoriji Srbije, i to na osnovu optužnice koju je Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) ustupilo TRZ-u.⁴⁶²

456 Slobodan Milošević je bio predsednik Srbije od 26. decembra 1990. godine, a zatim predsednik SRJ od 15. jula 1997. do 6. oktobra 2000. godine. *Milošević* (IT-02-54), podaci o predmetu, dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/cis/bcs/cis_slobodan_milosevic_bcs.pdf, pristupljeno 6. decembra 2019. godine.

457 *Ibid.*

458 *Hadžić* (IT-04-75), podaci o predmetu, dostupno na: https://www.icty.org/x/cases/hadzic/cis/bcs/cis_hadzic_bcs.pdf, pristupljeno 30. marta 2020. godine.

459 *Ibid.*

460 Udruga „Vukovar 1991.“ i FHP o logorima u Srbiji, 23. maj 2008. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=12925> i <http://www.hlc-rdc.org/?p=13756>, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

461 „Bivši hrvatski logoraši u Srbiji već 19 godina čekaju pravdu“, *RSE*, 24. maj 2010. godine, dostupno na https://www.slobodnaevropa.org/a/logori_srbija_optuznice/2051444.html, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

462 Predmet *Sremska Mitrovica*, TRZ, dostupno na: <http://www.tuzilastvorz.org.rs/sr/predmeti/sremska-mitrovica>, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu donelo je 18. februara 2015. godine presudu kojom je prihvatilo sporazum o priznanju krivičnog dela za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, koji je okrivljeni Marko Crevar, pripadnik TO, zaključio sa TRZ-om, i osudilo ga na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest meseci.⁴⁶³ Crevar je osuđen za zločine počinjene u KPD Sremska Mitrovica, dok za zločine u drugim logorima i protiv zapovednika logora nije podignuta optužnica.

FHP je stava da je Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u presudi Marku Crevaru propustilo da obrazloži odluku o kazni, s obzirom na to da je izrečena kazna manja od zakonskog minimuma za krivično delo ratnog zločina. Takođe, FHP je ukazao i na nedovoljno obrazloženu kvalifikaciju krivičnog dela.⁴⁶⁴

iii. Postupci pred sudovima u Hrvatskoj

Pred sudovima u Hrvatskoj vođeno je više postupaka protiv čuvara i ispitivača, pripadnika TO i milicije SAO SBZS, za zločine počinjene u logorima na teritoriji Srbije 1991. i 1992. godine. FHP je uputio DORH-u zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, tražeći podatke o tome koliko je postupaka za zločine počinjene u logorima na teritoriji Srbije vođeno pred sudovima u Hrvatskoj, koliko lica je bilo obuhvaćeno optužnicama i koliko je lica osuđeno u tim postupcima, zatim koliko je postupaka vođeno u odsustvu optuženog, kao i koliko je postupaka i dalje u toku.⁴⁶⁵ U svom odgovoru DORH navodi da ne raspolaže traženim podacima iz razloga što DORH ne vodi evidenciju prema kriterijumima koji su navedeni u zahtevu.⁴⁶⁶

55

DORH je 2015. godine objavilo izveštaj pod nazivom „Procesuiranja zbog kaznenih djela ratnih zločina počinjenih u logorima i zatvorima tijekom Domovinskog rata“⁴⁶⁷, u kojem je analiziralo jedan broj ovih predmeta, dok su optužnice i presude dostupne javnosti zahvaljujući organizacijama za ljudska prava koje prate suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj.⁴⁶⁸

463 Presuda Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu u predmetu *Sremska Mitrovica (Marko Crevar)* od 18. februara 2015. godine, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/10/Presuda_15-18.02.2015.pdf, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

464 Predmet *Sremska Mitrovica u Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2014. i 2015. godine*, FHP, str. 143-146, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/03/Izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2014_i_2015_godine.pdf, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

465 Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja upućen DORH od 23. marta 2020. godine, HlcIndexOut: 170-F143063.

466 „Da bi odgovorio na postavljena pitanja, DORH bi morao da prikupi i analizira podatke u svim predmetima o kojima su postupala nadležna, podređena, državna odvjetništva. Izrada ovakve analize podrazumeva stvaranje nove informacije, a ne pružanje postojeće, što je izvan okvira Zakona o pravu na pristup informacijama.“ Navedeno prema: Odgovor DORH br. PPI-DO-9/2020-3 od 16. aprila 2020. godine.

467 Procesuiranja zbog kaznenih djela ratnih zločina počinjenih u logorima i zatvorima tijekom Domovinskog rata, DORH, oktobar 2015. godine, dostupno na: <http://www.dorh.hr/fgs.axd?id=1907>, pristupljeno 21. aprila 2020. godine.

468 Praćenje suđenja za ratne zločine, Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, dostupno na: <https://www.documenta.hr/hr/pr%C4%87enje-su%C4%91enja-za-ratne-zlo%C4%8Dine.html>, pristupljeno 21. aprila 2020. godine; Praćenje suđenja u Republici Hrvatskoj, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek, dostupno na: <http://www.centar-za-mir.hr/category/ps/pracenje-hr/>, pristupljeno 21. aprila 2020. godine.

Pred Županijskim sudom u Osijeku za zločine počinjene u logorima Stajićevo i Begejci osuđeni su čuvari Slobodan Bačić i Ivica Vuletić.⁴⁶⁹

Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku je podiglo 2007. godine optužnicu protiv pripadnika TO Marka Crevara, Ljubana Miljanovića i Marka Kraguljca za zločine u KPD Sremska Mitrovica.⁴⁷⁰ Postupak za Crevara je razdvojen i on je osuđen pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu.⁴⁷¹

Pred Županijskim sudom u Vukovaru osuđen je pripadnik milicije SAO SBZS Slobodan Gojković za premlaćivanje zatočenika u KPD Sremska Mitrovica.⁴⁷²

Žarko Amidžić, kapetan I klase u rezervi, osuđen je pred Županijskim sudom u Vukovaru za fizičko zlostavljanje zatočenika u KPD Sremska Mitrovica.⁴⁷³

Presudom Županijskog suda u Vukovaru od 25. aprila 2003. godine osuđeni su Darko Fot na 5 godina zatvora, a Marko Kraguljac i Zoran Stanković na po 8 godina, za zločine počinjene u logorima u KPD Sremska Mitrovica i Stajićevo.⁴⁷⁴

U aprilu 2011. godine Županijsko državno odvjetništvo u Osijeku podiglo je optužnicu protiv Aleksandra Vasiljevića, načelnika UB SSNO, i potpukovnika Miroslava Živanovića za zločine počinjene u logorima Stajićevo, Begejci, Sremska Mitrovica, Niš i Stara Gradiška.⁴⁷⁵ DORH je ustupilo ovaj predmet TRZ-u, međutim TRZ je zauzelo stav da nema dovoljno dokaza za podizanje optužnice.⁴⁷⁶

469 Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Slobodan Bačić* od 14. aprila 1999. godine; Presuda Županijskog suda u Osijeku u predmetu *Ivica Vuletić* od 5. decembra 1997. godine.

470 Procesuiranja zbog kaznenih djela ratnih zločina počinjenih u logorima i zatvorima tijekom Domovinskog rata, DORH, oktobar 2015. godine, str. 7 i 8, dostupno na: <http://www.dorh.hr/figs.axd?id=1907>, pristupljeno 21. aprila 2020. godine.

471 Predmet *Sremska Mitrovica (Marko Crevar)*, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/sm_marko_crevar.html, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

472 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Slobodan Gojković* od 24. septembra 2002. godine.

473 Presuda Županijskog suda u Vukovaru u predmetu *Žarko Amidžić* od 1. juna 2000. godine.

474 Presuda Županijskog suda u Vukovaru *Stanko Vujanović i dr.* od 28. aprila 2003. godine.

475 Logor u Staroj Gradiški uspostavljen je u januaru 1992. godine u prostorijama bivšeg KPD Stara Gradiška, „u cilju prihvata i smještaja ratnih zarobljenika iz zone borbene odgovornosti 5. korpusa JNA“. Ovaj logor je formirala komanda 5. korpusa JNA na osnovu naređenja UB SSNO. Više o tome: Naređenje za formiranje sabirnog logora za ratne zarobljenike od 7. januara 1992. godine, dok. pred. br. D01847, *Karadžić*.

476 Zamenik tužioca za ratne zločine Bruno Vekarić je u decembru 2013. godine izjavio: „Nama je taj predmet ustupljen od strane Hrvatske, čak iz faze, ja mislim čak i optuženja... protiv konkretnih lica. Pa znate da je protiv Aleksandra Vasiljevića i tako dalje. To je predmet na hiljadu strana. Mi smo to analizirali i doneli smo svoju odluku – mi taj predmet nismo prihvatili. Po nama u njemu nema dovoljno dokaza da se ti ljudi terete za takav zločin kako su ga oni formulisali. Vratili smo im taj predmet u skladu sa sporazumom, tako da sada ostajemo svi na početnim pozicijama. Ovde, mi radimo taj predmet, s tim što mi još uvek to ne možemo da... Znači, ovi koji su učestvovali na neki način u tim događajima, oni to nazivaju sabirnim centrima. Bilo je žrtava, to niko ne spori, ali se to svodi na neke incidente, rekao bih, a sada to je ono što smo utvrdili, a ne na organizovani logorski, kako kažu, tretman.“ Videti u: „Vekarić: Nije bilo logora u Vojvodini“, *Kanal 9*, 24. decembar 2013. godine, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=xqlawYQqwtU>, pristupljeno 31. marta 2020. godine.

U oktobru 2018. godine pred Županijskim sudom u Osijeku počelo je suđenje Aleksandru Vasiljeviću po optužnici iz 2011. godine. U međuvremenu, drugooptuženi Miroslav Živanović je preminuo, a Vasiljeviću se sudi u odsustvu.⁴⁷⁷

iv. Parnični postupci za reparacije

FHP je u novembru 2007. godine podneo tužbu protiv Republike Srbije za naknadu štete pred Prvim opštinskim sudom u Beogradu, u ime 12 državljana Hrvatske, žena i maloletnika iz Vukovara, koje su pripadnici JNA zatvorili u logore Begejci i KPD Sremska Mitrovica u novembru 1991. godine. Oni su u logorima proveli između 16 i 34 dana, tokom kojih su bili izloženi nečovečnom postupanju, izgladnjivanju, kao i fizičkom i psihičkom zlostavljanju.

U oktobru 2013. godine Prvi osnovni sud je doneo presudu kojom je u celini odbio zahtev tužilaca uz obrazloženje da je potraživanje zastarelo, a da „zbog nepostojanja pravosnažne presude krivičnog suda kojom je utvrđeno postojanje krivičnog dela i odgovornosti lica za učinjeno krivično delo, nije moguće primeniti privilegovani rok zastarelosti“ (član 377 Zakona o obligacionim odnosima).⁴⁷⁸ Tužioci su izjavili žalbu na ovu odluku.

Apelacioni sud je u julu 2017. godine odbio žalbu tužilaca kao neosnovanu i potvrdio prvostepenu presudu, kojom je utvrđena zastarelost potraživanja, jer je protekao subjektivni rok od tri godine od saznanja da je bolest poprimila hronični oblik.⁴⁷⁹

U oktobru 2017. godine tužioci su uložili ustavnu žalbu na ovu odluku. Dve godine kasnije, u aprilu 2019. godine, Ustavni sud je odbacio ustavnu žalbu u ovom predmetu.⁴⁸⁰

57

FHP je nakon odluke Ustavnog suda podneo predstavku Evropskom sudu za ljudska prava (ESLJP). ESLJP je u julu 2019. godine odbacio predstavku sa obrazloženjem da Evropska konvencija nije bila na snazi, tj. ratifikovana u Srbiji u vreme predmetnog događaja.⁴⁸¹

Nakon odluke ESLJP, svi redovni i vanredni pravni lekovi u ovom predmetu su iscrpljeni.

477 „Živanović je preminuo, Vasiljević živi u Beogradu“, *Glas Slavonije*, 26. oktobar 2013. godine, dostupno na: <http://www.glas-slavonije.hr/214484/1/Zivanovic-je-preminuo-Vasiljevic-zivi-u-Beogradu>, pristupljeno 15. januara 2020. godine; Zločin u logorima Stajicevo, Begejci, Sremska Mitrovica, Niš, Stara Gradiška – suđenje u odsutnosti, podaci o predmetu: <https://www.documenta.hr/hr/zlo%C4%8Din-u-logorma-staji%C4%87evo-begejci-sremska-mitrovica-ni%C5%A1-stara-gradi%C5%A1ka-su%C4%91enje-u-odsutnosti.html>, pristupljeno 30. marta 2020. godine.

478 Presuda Prvog osnovnog suda u Beogradu, P-21329/2013 od 10. oktobra 2013. godine; Izveštaj *Zaobilaženje pravde: Zastarelost kao mehanizam uskraćivanja prava žrtvama rata na naknadu štete*, FHP, jun 2018. godine, str. 28-29.

479 Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž-3887/2017 od 7. jula 2017. godine.

480 Rešenje Ustavnog suda Srbije, UŽ – 8683/17 od 16. aprila 2019. godine.

481 Odluka ESLJP *Dudaš i drugi v. Srbija*, broj 31031/19 od 18. jula 2019. godine.

jačine i pravaca i objekata dejstva OS RH. Na nivou operativno-taktičkih sastava obaveštajno obezbedjenje organizovati sopstvenim snagama i sredstvima sa težištem na praćenju grupisanja i dejstva snaga u naseljenim mestima i u zahvatu komunikacija na pravcima dovodjenja jedinica.

Zone obaveštajne odgovornosti:

- Za 12. K: desno, r. Drava (prigranični deo Madjarske), levo, Slavonske planine, do linije Virovitica - Pakrac.
- Za 1. pgmd: desno, Krndija - Papuk, levo r. Sava, do linije: Pakrac - Bos. Gradiška.
- Za 5. K zona dejstva produžena do granične linije sa Madjarskom.
- 24. i 37. K organizovaće potpun sistem izvidjanja i osmatranja sa težištem na jedinicama koje se prebacuju u nove rejone razmeštaja.

b) Bezbednosno obezbedjenje

Tokom priprema, izrade, donošenja odluka i izvršenja pokreta strogo se pridržavati naredjenih mera zaštite tajnosti, a u zoni izvodjenja b/d zavesti strogi režim bezbednosti.

Delom snaga razbijati i razoružavati paravojne snage i iste sprovođiti u sabirne centre (ZrL) - s. Stejanovci (Ruma) i Šikara (Sombor).

Posebnu pažnju posvetiti otkrivanju i uništenju DTG na pravcima marševanja i zoni izvodjenja b/d. Težište imati na zaštiti KM, CV, poz. jedinica i drugih osetljivih elemenata borbenog rasporeda.

Organe bezbednosti angažovati na KO zadacima. JVP težišno angažovati u obezbedjenju KM i ličnosti komandanata, u razoružavanju paravojnih jedinica, pronalaženju i privodjenju rukovodnih struktura tzv "kriznih štabova", a za ekstremiste stvarati dokumentaciju radi krivičnog progona. Saradnju sa organima MUP-a ostvarivati selektivno.

SAVEZNI SEKRETARIJAT ZA NARODNU OBRANU
 UPRAVA BEZBEDNOSTI
 Br. 35-14533
 10-10-1991 12 god.

VOJNA TAJNA
 STROGO POVERLJIVO

Angažovanje OB u logorima
 ratnih zarobljenika.-

NACELNIKU OB

Sa eskalacijom ratnih dejstava na prostoru R.Hrvatske značajno je narastao broj ratnih zarobljenika iz sastava ZNG i MUP-a R.Hrvatske i civila pripadnika ekstremnih stranaka koji su naoružavani linijom HDZ.

Uprava bezbednosti je u pojedine logore upućivala operativne grupe organa bezbednosti i vršila neposrednu pripremu vezano za njihovo angažovanje i pravce operativne aktivnosti.

Sa porastom broja ratnih zarobljenika i većim brojem logora za njihov prihvrat ukazala se potreba za promenom metodologije angažovanja organa bezbednosti na ovim zadacima.

Osnovne slabosti u dosadašnjoj obradi ratnih zarobljenika su nastojanja organa bezbednosti da obave informativne razgovore sa što većim brojem zarobljenika koji zbog toga nisu imali kvalitet i dubinu neophodnog operativnog istraživanja. Po pravilu informativni razgovori su obavljani radi razjašnjavanja naknadno prikupljenih podataka, bitno značajnih činjenica i njihovo dokumentovanje. U celini su izostajali svi metodi operativnog angažovanja i primene sredstava.

U cilju daljeg unapredjenja operativnog angažovanja organa bezbednosti na ovom planu neophodno je korenito menjati dosadašnju praksu angažovanja u vezi sa čime je neophodno:

- odmah po prijatu u zarobljeničke logore izvršiti potpunu identifikaciju lica i sa podacima u skladu sa ranije četim stavovima Uprave bezbednosti odmah izveštavati UB SSNO. Zarobljenike koji ne poseduju valjana dokumenta za identifikaciju ili su uopšte bez dokumenata, posebno navesti u izveštavanju. Iskustva pokazuju da je zadatak identifikacije veoma značajan jer se u kategoriji zarobljenika bez dokumenata ili sa tuđim dokumentima prikrivaju vojnici-dezertteri, bivša AVL, lica albanske narodnosti i drugi stranci - plaćenici;

- 2 -

- u proceni prioriteta za početne informativne razgovore rukovoditi se principom grupisanja zarobljenika (npr. rođeni u istim mestima, bili u istim jedinicama, zarobljeni zajedno u borbenim dejstvima i sl.), budući da on omogućava proveravanja i eventualna operativna kombinovanja;

- u prioritetu za vođenje IR imati: vojnike i AVL - dezertere, bivše AVL, starešine jedinica ZNG i MUP, funkcionere i aktiviste stranaka i lica koja su nastanjena na prostoru drugih republika;

- težište operativnog rada usmeriti u pravcu stvaranja operativnih pozicija među zarobljenicima radi istraživanja podataka o njihovom ponašanju pre zarobljavanja (kada je, kako, s kojim ciljem stupio u MUP ili ZNG, mesta gde je bio angažovan, učesće u borbenim dejstvima, zločinima prema pripadnicima JNA i civilnom stanovništvu itd.). Istraživati način i motiv predaje, ponašanje od trenutka zarobljavanja do sprovođenja u logore (skrivanje identiteta, uništenje dokumenata i sl., koji upućuju na njihovo delovanje);

- informativne razgovore planski voditi kroz koje sistematski prikupljati podatke o organizaciji, formaciji, naoružanju, obuci, informisanju, obaveštajnom i bezbednosnom obezbeđenju jedinica MUP-a i ZNG, kao i organima vlasti na teritoriji odakle su i na onoj sa koje su dejstvovali;

- ukupne kontraobaveštajne mere usmeriti u: (1) pravovremeno istraživati, otkrivati i sprečavati eventualne namere i planove zarobljenika na organizovanju oružane pobune, bekstvo iz logora, štrajk gladju i drugih aktivnosti i pasivnih mera otpora i (2) procena i zaštita teritorije na kojoj logor locira - odnosno otkrivanje agenturnih oslonaca, ubačenih pojedinaca i grupa, ako i sprega između zarobljenih i njihovih veza na teritoriji, itd.;

- stvorene operativne pozicije planski usmeravati na "prihvat" svežih zarobljenika, a prikupljene podatke koristiti za selekciju lica i preduzimanje naknadnih operativnih emra;

- dnevno vršiti analizu rada i određivati težišne zadatke za naredni dan. Osim informativnih razgovora i stvaranja operativnih pozicija izučiti mogućnost i primene operativne tehnike, čime i na ovom planu zaokruživati kombinovanu primenu metoda rada organa bezbednosti.

06852770

Sa ovim dopisom da se upoznaju svi DB, posebno oni koji su uključeni u obradu zarobljenika.

Upravu bezbednosti SSNO dnevno izveštavati o brojnom stanju zarobljenika i rezultatima angažovanja.

MM/DG

PO OVLAŠĆENJU NACELNIKA
p u k o v n i k
Milenko Gligorević

[Handwritten signature]

63

KOMANDA 1. VOJNE OBLASTI
 Str.pov. br. 8/178-1263
 20.11.1991. godine

VOJNA TAJNA
 Strogo poverljivo

TELEGRAM

Formiranje i organizacija
 rada Sabirnog centra u se-
 lu Stajićevo SO Zrenjanin,
 naredjenje.-

KOMANDI

Na osnovu tačke 3 Naredjenja Komandanta 1.VO, str. pov. br. 5-86 od 15.09.1991.godine, a u cilju regulisanja formiranja, organizacije života i rada Sabirnog centra u selu Stajićevo - ekonomija Livade:

N A R E D J U J E M

- ① - Formirati Sabirni centar u selu Stajićevo - ekonomija Livade, SO Zrenjanin, u zoni odgovornosti 24.K za prikupljanje lica lišenih slobode u međjunacionalnim sukobima na teritoriji Republike Hrvatske.
- ② - Kadar za Sabirni centar obezbediće Personalni organ K-de 1.VO od nerasporedjenog ljudstva u garnizonu Zrenjanin.
- ③ - Za formiranje, organizaciju života i rada i kontrolu odgovorna je komanda 24.K i Odeljenje bezbednosti Komande 1.VO.

Organizacija života i rada, kao i postupanje sa licima lišenih slobode vršiti u skladu sa Uputstvom o postupanju prema licima koja se u vezi sa unutrašnjim oružanim sukobima na teritoriji 1.VO nadju u vlasti jedinica JNA i drugim važećim propisima koji regulišu druga stručna pitanja.

4.- Pozadinsko obezbedjenje i finansiranje, potreba za uređenje i funkcionisanje Sabirnog centra u selu Stajićevo - ekonomija Livade, SO Zrenjanin vršiti preko 2.mb/51.mbr (garnizon Zrenjanin).

Za obradu dokumenata Sabirnog centra odgovoran je Komandant centra. Nabavku materijalnih sredstava vršiti na teret Plana zadataka i finansiranja 2.mb/51.mbr za 1991.godinu - šifra "273" po zadatku "6490".

Komandant centra ima ovlašćenja iz člana 65. tačka 1, 2, 3, 5, 15, 18, 19, 20, 21, 22 i 25 Pravilnika o sprovođenju odredaba Zakona o sredstvima i finansiranju JNA, a rukovaoc ovlašćenje iz čl. 78 istog Pravilnika.

06852829

- 2 -

Ishranu lica lišenih slobode vršiti prema pravilu o ishrani u JNA u ratu i Ženevske konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima od 12.08.1949. godine.

5.- Za potrebe transporta i prevoz lica u službene svrhe Komanda 24.K obezbediće: 1 teretno i 1 terensko m/v sa vozačima koje staviti na raspolaganje od 21.11.1991. godine Komandantu centra.

PT/SS

KOMANDANT
General-potpukovnik
Vojta Panić

Stojanovic

Dostaviti:

- 24.K - 2230
- 524.PoB - 2230
- Org.mob. poštou
- Pers.organ poštou
- Org. bezbednosti poštou
- InSl poštou
- SnSl poštou
- TS1 poštou
- 93.zmtp poštou
- GrSl poštou
- Pred.komisije poštou
- Komandant centra poštou

KOMANDA 1. VOJNE OBLASTI

Str.pov.br. 8-178/1562

21.11.1991.godine

VOJNA TAJNA
STROGO POVERLJIVO

Formiranje i organizacija
rada Sabirnog centra pri
KPD Sremska Mitrovica;
n a r e d b e n j e . -

KOMANDI *g.m. CRNARIC*

Na osnovu tačke 3. Naređenja komandanta 1.VO, str.pov.br. 5-86 od 15.09.1991.godine, a radi prihvata, smeštaja i organizacije života lica lišenih slobode zbog oružane pobune protiv JNA i zlodela prema golorukom narodu na kriznom području R.Hrvatske,

N A R E D U J E M

- 1.- Formirati Sabirni centar pri KPD Sremska Mitrovica za prikupljanje lica lišenih slobode, zbog oružane pobune protiv JNA i zlodela prema golorukom narodu u međunacionalnim sukobima na kriznim područjima u R.Hrvatskoj.
- 2.- Upravnika sabirnog centra u sastavu KPD Sremska Mitrovica - oficira i evidentičara, odnosno rukovaoca - mlađeg oficira, odrediće naredbom Personalni organ Komande 1.VO od neraspoređenog ljudstva na raspolaganju 1.VO.
- 3.- Odeljenje bezbednosti 1.VO obezbediće 10 vojnika policajaca za vršenje policijskih poslova oko lica lišenih slobode i smeštenih u Sabirnom centru u sastavu KPD Sremska Mitrovica.
- 4.- Organizaciju života, rada i reda službenih lica i lica lišenih slobode - smeštenih u Sabirni centar pri KPD Sremska Mitrovica, regulisati u skladu sa važećim propisima i kućnim redom KPD Sremska Mitrovica.
- 5.- Poradinsko obezbeđenje i finansiranje funkcionisanja Sabirnog centra pri KPD Sremska Mitrovica vršiti u skladu sa odredbama Pravila PoOb u ratu i Pravilnika za ishranu u ratu. Neposredno regulisanje delatnosti PoOb u Sabirnom centru izvršiće organi nadležnih pozadin-

skih službi Komande 1.VO, u neposrednom dogovoru sa nadležnim organima KPD Sremska Mitrovica o čemu sačiniti odgovarajuću na zakonu osnovanu dokumentaciju.

6.- Pozadinsko obezbeđenje Sabirnog centra vršiti preko nosioca PoOb u garnizonu Sremska Mitrovica - 453. mbr.

7.- Nabavku odobrenih materijalnih sredstava za rad Sabirnog centra vršiti na teret plana zadataka i finansiranja 453.mbr za 1991.godinu - šifra 358. po zadatku 6490.

8.- Upravnik Sabirnog centra u pogledu materijalno-finansijskog poslovanja ima ovlašćenja iz člana 65. tačka 1-5, 15, 18-22 i 25 Pravilnik o sprovođenju odredaba Zakona o sredstvima i finansiranju JNA, a rukovodilac iz člana 78. istog Pravilnika.

9.- Organizaciju rada i zbrinjavanja lica lišenih slobode u Sabirnom centru pri KPD Sremska Mitrovica vršiti u skladu sa odredbama Ženevsk konvencije o postupanju sa ratnim zarobljenicima od 12.08.1949.godine

10.- Ostala pitanja iz domena rada Sabirnog centra regulisati u skladu sa propisima iz te oblasti.

PT/SC

KOMANDANT

General-potpukovnik

Vera Panjic

Rađeno u 6 primeraka
i dostavljeno:

- Organu za personalne poslove 1.VO,
- Organu bezbednosti 1.VO,
- Komandi 453.mbr,
- Organu intendantske službe 1.VO,
- Upravniku sabirnog centra,
- a/a

65 ter Number	Main Date	Description	BCS ERN	English ERN	Proposed Witness	Under Seal
65ter#06455	10-Oct-91	Copy of a memo from the Federal Secretariat for National Defence, Security Administration, strictly confidential no. SP br 35-14533, dated 10 October 1991, entitled "Engagement of Security Organs at War Prisoners Camps" signed, by the authorisation of the Chief Col. Milenko Gligorevic, addressed to the Chief of Security Organ.	0685-2768-0685-2770	0685-2768-0685-2770-ET	GH-027	No
65ter#06456	07-Jan-92	Order no. 2-2 of the Chief of Personnel Administration of the Federal Secretariat for National Defence, dated 07 January 1992, signed, the Chief General Major Gojko KRSTIC, concerning transfer of Lt. Col. Miroslav ŽIVANOVIĆ to the 1st Military District's Centre for War Prisoners at Sremska Mitrovica Garrison.	0685-2777-0685-2779	0685-2777-0685-2779-EDT	GH-027	No
65ter#06457	08-Dec-91	A copy of an agreement between the Government of Croatia and the Yugoslav People's Army on the exchange of prisoners reached with mediation and cooperation with the ICRC, dated 08 December 1991, signed, for Croatian MOD Col. Stjepan ADANIC, for JNA Col. Mile GLUMAC and for the ICRC Pierre-Andre Conod.	0685-2818-0685-2819	0685-2818-0685-2819-EDT	GH-027	No

06852826

KOMANDA 1. VO

pov. br. 43/96-517

22.11. 1991. g.

96/91

TELEGRAM

HITNO

Prilog 884

Uručiti do _____ časova.

KOMANDI _____

Na osnovu Naredjenje Pomoćnika SSNO za pozadinu, pov. broj 460-287 od 22.11.1991. godine i Načelnika Sbu SSNO, pov. broj 460-286 od 22.11.1991. godine,

N A R E D J U J E M:

- 1.- Prevoženje 400 zarobljenika iz Sr.Mitrovice /KP Dom/ do Aleksinca, izvršiti dana 22/23.11.1991. godine, angažovanjem 8 /osam/ autobusa sa vozačima - GL, pod komandom jednog oficira iz 376. atb, koga odredi komandant 376. atb.
- 2.- Organ bezbednosti K-de 1. VO organizovaće borbeno i saobraćajno obezbedjenje, te ostale mere bezbednosti, kao i primo-predaju zarobljenika.
- 3.- Prevoženje 450 evakuisanih civila iz Vukovara iz Sr.Mitrovice i 30 iz Šida u rejon Bos.Šamca, izvršiti dana 22/23.11.1991. godine, angažovanjem 10 /deset/ autobusa sa vozačima -GL, pod komandom komandanta 376. atb-a i jenog mlađjeg oficira koga isti odredi.
- 4.- Komanda 93. zntp odrediće jednu patrolu SbVP za vođenje kolone autobusa iz auto-parka 376. atb-a i obezbedjivaće do povratka u jedinicu.
- 5.- Za glavnog koordinatora po aktivnostima iz tačke 1. i 3. ovog Naredjenja odredjujem Načelnika operativno-pozadinskog organa u Organu za pozadinu Komande 1. VO, pukovnika Trmčić Petra.
- 6.- Angažovano ljudstvo na zadacima posebno pripremiti, naoružati ličnim naoružanjem sa po jednim b/k municije.

DJ-ND/RZ

NAČELNIK ŠTABA

general - potpukovnik
Stojanović

Dostaviti:

- K-di 376. atb (kao akt)
- K-di 93. zntp (kao akt/
- Organu bezbednosti 1. VO /kao akt/

PUKOVNIKU GLIGOREVIĆU,

34

Druže pukovniče,

Dana 10.12.1991.g. SG u S.Mitrovici posetila je delegacija SAO Slavonije na čelu sa GORANOM HADŽIĆEM. U delegaciji su bili i ministar pravde SUŠA, ministar UP i još jedan njihov čovek.

Cilj njihovog dolaska je navodno bio da uspostave saradnju sa ovim operativnim timom na obradi zarobljenika pri čemu su nas optužili zašto te saradnje nema. Ministar pravde je pokušao na vrlo nekorektan način samnom da razgovara i ja sam mu otvoreno i na adekvatan način odgovorio da ne želim na takav način razgovarati. Istina je da je on sa nekom delegacijom bio u sport centru "Pinko" kada smo mi formirali konvoj za oko 1.500 lica i u čemu sam ja bio veoma zauzet. Sam je to video i rekao je "Vidim da ste sada preuzzeti, ja nemogu čekati dok se ti ljudi ukrcaju pa ću ja ovih dana doći do vas". Navodno je bio u SG S.Mitrovica pre nekoliko dana (ja sam verovatno tada bio u Beogradu) i da mu je neki potpukovnik rekao da ih nemogu primiti jer nema K-danta. To je sve.

Ovoga puta su nam vrlo drsko pokušali imputirati stvari za koje oni nemaju argumenata. Krive nas što navodno otpuštamo ustaše - krvolake a njih, koji imaju dokumentaciju ništa ne pitamo. Ustvrdili su da su se oni krvavo borili, zarobili ustaše a mi ih, vojska, sada otpuštamo. Pre dolaska ovde, bili su u CK S.Mitrovica i tamo su napravili pravi rđam u optužbama protiv Armije čak preteći službenicima CK da su i oni u ovo umešani. Saznali su za razmenu lekarskog osoblja te da će tog dana (10.12.o.g.) biti razmenjeno oko 900 lica u B.Šamcu i drugde. I po tom pitanju su bili vrlo kritični uz konstataciju: znamo mi ko to sve radi, taj će odgovarati". Posebno su bili oštri u osudi otpuštanja razmene Dr.Vesne Bosanac. Tvrdili su da oni imaju nepobitne dokaze o krivičnim delima genocida Dr.Bosanac i da im je to potvrdio i istraga sudijsa ŠALJIĆ. Pitao sam ih: kada su imali takve podatke, zašto su do sada čekali. Odgovorili su da oni nisu ni sanjali da će ona biti razmenjena (razmenjena). U svemu su najviše okrivljivali generala Vasiljevića. Pri izlasku, taj neidentifikovani je rekao: "mogli biste ostati bez generala". Oštro sam mu odgovorio: to ste sad rekli i više nikad, ni ova sa njega spretni sa vama karatovati, pa neka i oni razmišljaju.

Vi ne sjećate i ranijih njihovih ultimatum, upravo tog Suše, da ni jedno lice iz SC nesme biti otpušteno bez njihove saglasnosti.

Hteli su da obidju zatvorenike i ja sam im, u skladu sa Vašom sugestijom omogućio da pogledaju 3 sobe. Izjavili su kako su oni već prepoznali tridesetak lica - okorelih ustaša.

Zahtevali su spiskove zatvorenika i ja sam im, takodje uz Vašu saglasnost dao kopije spiskova, čine su jedino bili zadovoljni. Nezadovoljni su smeštajem zatvorenika, očekivali su valda da će oni ležati na betonu i dr. Primedba je i zašto im dajemo da puše i dr.

Na kraju je Suša rekao da će oni dovesti jednu svoju naoružanu ekipu koja će se uključiti u rad sa nama. Rekao sam im da ne dolaze u obzir nikakve naoružane ekipe, da su čak i oni morali ostaviti oružje kod dežurnog jer se mi ovde moramo pridržavati kućnog reda koji važi za sve u KPD. Što se tiče operativne ekipe da to moraju da usaglasu u UB SSNO sa gen.Vasiljevićem. Stavio sam im do znanja da smo mi spremni za svaku saradnju u smislu da nam dostave raspoložive podatke za lica koja su kod nas, pošaljju inkusne poznavaoce ljudi i događaja u Vukovaru koji bi pomogli našem timu da nam slučajno ne promakne neki slikovac i sli.

Upozorili su me da imaju podatak da bi se u sve mogao uključiti i Vojni tužilac JNA puk.Papić i da oni misle da bi on mogao pomoći nekome liću u SC da prodje bez kazne. Nisam se složio sa njihovim ovakvim stavom iz prostog razloga što oni insinuiraju visoku funkciju u JNA.

Saznao sam od organa SDB u logoru KPD IVANČEVIĆ DRAGANA, da se u našem logoru nalazi MANDIĆ MILOŠ (utvrdili smo da postoji) i da je njegova supruga sekretarica kod ministra UP SAO Slavonije i da mu je ona ljubavna veza, te da su oni o tome upoznali svoje nadležne starešine.

Cilj ove moje zabeleške je, pored ostalog, i taj da se zna kako nastupaju i kako se ponašaju jer će se oni, najverovatnije, uskoro pojaviti na razgovorima u UB SSNO.

pukovnik
Jugoslav Maksimović

Jugoslav Maksimović

Dosije Logori za Hrvate na teritoriji Srbije
Prvo izdanje

Izdavač:
Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, Beograd
www.hlc-rdc.org

Autorka: Jovana Kolarić
Urednica: Ivana Žanić
Lektor: Predrag Ivanović
Grafičko oblikovanje: Milica Dervišević
Tiraž: 200
Štamparija: Instant System, Beograd

ISBN 978-86-7932-110-7
© Fond za humanitarno pravo

